

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií Brno

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Brno 2010

Andrea Ondrová

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií Brno

Kriminalita seniorů

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Vedoucí bakalářské práce:
Mgr. Michal Vavřík

Vypracovala:
Andrea Ondrová

Brno 2010

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Kriminalita seniorů“ zpracovala samostatně a použila jen literaturu uvedenou v seznamu literatury.

Brno 20.04.2010

.....
Andrea Ondrová

Poděkování

Děkuji panu Mgr. Michalu Vavříkovi, za velmi užitečnou metodickou pomoc, kterou mi poskytl při zpracování mé bakalářské práce.

Také bych chtěla poděkovat svému manželovi Petrovi a svým dětem Martině a Dominikovi za morální podporu a pomoc, kterou mi poskytli při zpracování mé bakalářské práce, a které si nesmírně vážím.

Andrea Ondrová

Obsah

Úvod	2
1 Vymezení pojmů.....	4
1.1 Stárnutí a stáří.....	4
1.2 Dlouhověkost.....	5
1.3 Biologické stáří.....	5
1.4 Sociální stáří	6
1.5 Kalendářní (chronologické) stáří.....	7
2 Charakteristika procesu stárnutí, změny spojené s procesem stárnutí.....	8
2.1 Tělesné projevy stáří.....	9
2.2 Psychické projevy stáří	10
3 Kriminalita.....	12
3.1 Vymezení pojmů.....	12
3.2 Formy kriminality seniorů.....	15
4 Výkon trestu odnětí svobody.....	16
4.1 Rozdělení a typy věznic	16
4.2 Pravidla výkonu trestu odnětí svobody.....	17
4.3 Zdravotní péče ve věznicích.....	19
5 Kvantitativní výzkum a dotazník.....	21
5.1 Metodologie	21
5.2 Průběh šetření.....	22
5.3 Výsledky průzkumu.....	24
5.4 Interpretace výsledků.....	39
Závěr	43
Resumé	45
Anotace	46
Seznam použité literatury	47
Seznam příloh.....	50
Přílohy	

ÚVOD

Ve své bakalářské práci se budu věnovat tématu kriminalita seniorů v České republice. Jedná se o problematiku, které je v současné době věnováno velice málo pozornosti a proto jsem si toto téma vybrala ke zpracování. Díky vyspělé zdravotní péči a zkvalitnění života populace stárne a je proto zcela pravděpodobné, že s přibývajícím počtem seniorů se bude zvyšovat i počet seniorů páchajících trestnou činností.

Do současné doby bylo napsáno a publikováno nepřeberné množství literatury věnující se kriminalitě mládeže, jejímu potírání a její prevenci. Je důležité, aby si jedinec v procesu socializace osvojil návyky, vědomosti, pravidla a dovednosti nezbytné pro život a aby přijal za své ty hodnoty, které uznává společnost. Je nesporné, že rodina je nejdůležitějším faktorem ovlivňujícím výchovu jedince. Pokud dojde k selhání v rodinném prostředí, jedinec si toto špatné „nastavení“ sebou nese po celý život.

Pro svoji práci jsem si zvolila jako „seniory“ osoby mužského i ženského pohlaví ve věku 60-ti let a více, kteří vykonávají trest odnětí svobody.

Cílem práce je zjistit, proč lidé v takto zralém věku páchají trestnou činností. Zda jejich trestná činnost souvisí s výchovou v rodině, se vzděláním, finanční situací, rodinnými poměry, místem bydliště nebo požitím alkoholu, léků či omamných látek. Také si práce klade za cíl statisticky vyjádřit podíl mužů a žen na páchání trestné činnosti.

Obor sociální pedagogika, který studuji, je často považován za mezní obor. Zkoumá primárně sociální vztahy v procesu výchovy a vliv sociálního prostředí na člověka. Zabývá se výchovným působením na rizikové a sociálně znevýhodněné skupiny mládeže a dospělých. Cílem sociálně pedagogické terapie je výchova či převýchova lidí, kteří mají problém se jakkoliv zařadit do společnosti. Senioři páchající trestnou činností jsou bezesporu skupinou, která se odlišuje od normálu - tedy skupinou rizikovou a jako taková patří k oboru a jsou zajímavým námětem ke studiu a zpracování bakalářské práce.

Obsah práce je rozdělen do pěti kapitol, z nichž čtyři jsou teoretické a poslední je věnována výzkumu. V první kapitole jsou vysvětleny základní pojmy týkající se stárnutí a stáří. Druhá kapitola charakterizuje proces stárnutí a popisuje změny spojené se stárnutím. Kapitola třetí vymezuje pojem kriminalita, seznamuje nás s nejčastějšími formami kriminality seniorů a dále nabízí srovnání osob páchajících trestnou činností s ostatními státy. Kapitola čtvrtá popisuje výkon trestu odnětí svobody, typy vězeňských zařízení, některá pravidla zde

placím a zdravotní péči. Kapitola pátá je věnována výzkumu, pro jehož účely byl vytvořen dotazník a tento zpracován a vyhodnocen. Na základě dotazníku byly zkoumány předem stanovené hypotézy.

Při zpracování jsem vycházela z analýzy dostupné literatury, studia dokumentů, z provedeného dotazníkového šetření, poznatků získaných praxí a rozhovorů s odborníky na danou tematiku.

1 Vymezení pojmů

1.1 Stárnutí a stáří

Lidský život prochází pěti vývojovými stádii – nitroděložním životem, údobím kojeneckým, dětským, dospělosti a stáří. Období označované jako přechodné nebo také jako kritická perioda, jsou období kdy jedinec přechází z jednoho stádia do druhého a jsou to: porod, perioda odstavu, dospívání a stárnutí. Kritickými jsou nazvána proto, že v této době je organismus nejcitlivější vůči zevnímu prostředí, jednotlivé funkce nejsou dostatečně vyvážené a proto dochází mnohdy k vážným poruchám. Ze všech těchto period je stárnutí periodou nejcitlivější a nejdělsí. Vědci dochází k názoru, že přestavba organismu v období stárnutí začíná kolem 45. roku a je dokončena s největší pravděpodobností v 75 – 80 letech.

Stárnutím rozumíme souhrn procesů probíhajících s časem, které mají nevratný charakter a které končí smrtí. Oproti tomu **stáří** znamená určité období, kdy se vývojové změny staly patrnými. Mnoho autorů se snažilo definovat či popsat stáří, jedná se o velmi obtížně slovy vystihnutele období lidského života. Nejlépe snad vystihuje stáří definice Birrenova:

“Stáří jsou průkazné známky změn pozdního věku člověka, jasně odlišitelné od choroby, které se vyskytují u všech lidí, ale v nestejně době a v nestejném pořadí“¹

Stárnutí a stáří mají značnou proměnlivost a jsou časově i svými důsledky vysoce individuální.

Proto bývá rozděleno do různých kategorií:

- stáří klinické (změny v tělesných procesech)
- stáří psychologické (změny v duševních pochodech)
- stáří sociální (změny ve společenských vztazích)

¹ HOCMAN, G. Stárnutí. 1. vyd. Praha: Avicenum, 1985, 107 s.

nebo:

- stáří matrikové (časová míra)
- stáří biologické (změny v lidském organismu)
- stáří konvenční (společenské nazírání)²

Problematikou stárnutí a stáří se zabývá obor zvaný **gerontologie** (z řeckého géron – stařecký, óntos – genitiv od ón – bytost). Cílem gerontologického výzkumu je prodloužení lidského věku a aktivního života člověka.³

1.2 Dlouhověkost

Dlouhověkost je označení pokročilého věku nad 90 let (někdy nad 85 let). Dlouhověcí tvoří jen nepatrný zlomek populace. S rozvojem medicínských znalostí a zvyšováním životní úrovně jejich počet stoupá. Například v Japonsku žilo počátkem 60. let asi 155 stoletých osob, v roce 1996 jejich počet vzrostl na 7373, což je 48x více. 80 procent stoletých tvořily ženy. V hospodářsky vyspělých zemích u osob nad 85 let je poměr žen k mužům v rozmezí 2,2-3 : 1,0. Nejvíce dlouhověkých lidí žije v Japonsku.

V současné době je předpokládaná maximální délka lidského života asi 125 let.⁴

1.3 Biologické stáří

Biologické stáří je označení pro konkrétní míru stařeckých změn daného jedince. Opírá se o sledování involučních změn v oblasti fyziologie, výkonnosti, adaptace a mentální vyspělosti, které postihují organismus daného jedince. Ve většině případů není totožné s věkem kalendářním.

Příčiny stárnutí a stáří nebyly a nejsou stále uspokojivě vysvětleny. V současné době

2 KÚMPEL, Q. Duševní změny v období stárnutí a stáří, Ostrava: KÚNZ – oddělení zdravotní výchovy SM a JM kraje, 1971, 14 s.

3 HOCMAN, G. Stárnutí. 1. vyd. Praha: Avicenum, 1985, 107 s.

4 KALVACH, Z. Úvod do gerontologie a geriatrie – 1. díl, (gerontologie obecná a aplikovaná), Praha: Karolinum, 1997, 193 s.

byla vyslovena řada hypotéz, které se vzájemně prolínají a ovlivňují.

Existují dva přístupy, a to:

Epidemiologický přístup:

Stárnutí a umírání jsou děje především nahodilé – jsou podmíněny především vnějšími - chorobným vlivy, přirozená „smrt stářím“ zřejmě neexistuje- pouze „smrt jako nehoda“, v optimálních podmínkách může být život velmi dlouhý.

Gerontologický přístup:

Stárnutí a umírání jsou procesy svou povahou zákonité, vykazují druhovou specifitu a blízkost u dvojčat, jsou kódovány genetickou informací, přirozená „smrt stářím“ existuje, ani v optimálních podmínkách se život neprodlouží nad jistou hranici, k níž se již blížíme, nedojde-li k ovlivnění genetické informace⁵

Vědci byly vypracovány i hodně složité matematické vztahy hodnotící funkční stav jednotlivých orgánů, podle nichž se pokouší určit biologický věk nemocného. Jsou založeny na principu srovnávání funkčního stavu jednotlivých orgánů, například srdce a cév, určitého jedince se stavem srdce a cév průměru lidí stejného chronologického věku. Takováto hodnocení mají však malý praktický význam a jsou velmi pracná. Je logické, že se nabízí otázka, do jaké míry se dá „biologický čas“ zpomalit či dokonce zastavit. Různými psychologickými studii bylo zjištěno, že očekávání nějaké příjemné události – oslavy narozenin, vánočních dáreků nebo dokončení nějaké práce může „odsunout“ blížící se smrt nemocných nebo starých lidí na období po dané události. Zatím ještě nedokážeme uspokojivě odpovědět na otázku proč člověk stárne, ani na to jak měřit skutečný průběh procesu stárnutí.

1.4 Sociální stáří

Sociální stáří je dáno proměnou sociálních rolí a potřeb, životního stylu a ekonomického zajištění. Týká se společných zájmů i rizik u seniorů k nimž náleží např.

⁵ HOCMAN, G. Stárnutí. 1. vyd. Praha: Avicenum, 1985, 107 s.

maladaptace na penzionování se ztrátou společenské prestiže, nadbytek nestrukturovaného volného času, osamělost, pokles životní úrovně, věková segregace a diskriminace, hrozba ztráty soběstačnosti.

Za počátek sociálního stáří je obvykle považováno penzionování, respektive dosažení věku v němž vzniká nárok na odchod do starobního důchodu. Stáří je v této problematice chápáno jako **sociální událost**.

Sociální periodizace života – zjednodušeně člení lidský život do 4 velkých období – věků.

První věk – předproduktivní, období dětství a mládí, vývoj, učení, profesní příprava, získávání sociálních zkušeností a znalostí.

Druhý věk – období dospělosti, produktivita biologická (založení rodiny), sociální a pracovní.

Třetí věk – postproduktivní, pokles zdatnosti a „odpočinek“, fáze za zenitem bez produktivní přínosnosti.

Čtvrtý věk – bývá označován (ne zcela výstižně) jako fáze závislosti, což odporuje konceptu úspěšného stárnutí a představě, že zdravé stáří zůstává až do nejpozdějšího věku soběstačné.

1.5 Kalendářní (chronologické) stáří

Kalendářní stáří je vymezeno dosažením určitého, arbitrárně stanoveného věku, od něhož se obvykle nápadněji projevují involuční změny. Je jednoznačně vymežitelné, ale zcela nepostihuje interindividuální rozdíly. Uplatňuje se zde rovněž demografické hledisko – čím starší populace, tím vyšší hranice stáří. Výhodou kalendářního stáří je jednoznačnost, jednoduchost a snadné srovnání.

V 60. letech Světová zdravotnická organizace jako hranici stáří označila věk 60 let. Tento byl rovněž akceptován v roce 1980 OSN. V hospodářsky vyspělých státech se v souvislosti s prodlužováním života ve stáří a zlepšováním funkční zdatnosti seniorů posouvá hranice stáří k věku 65 let.

Periodizace kalendářního stáří – je problematická podobně jako vymezení jeho počátku, z důvodu individualizace konkrétního jedince. Periodizace nepřihlíží k ontogenetickým rozdílům mezi muži a ženami. Význam periodizace spočívá v orientačním odhadu spotřeb, rizik a nároků vůči společnosti u osob určitého věku.

A. Haller – autor nejstarší vědecké periodizace lidského života, rozdělil lidský život na 9 fází z nichž pouze dvě se týkají středního a vyššího věku: mužný věk – 25-62 let a stáří 63 a více let.

E. B. Hurlocková – autorka jednoho z prvních prestižních členění kombinující biologické a sociální aspekty, pro dospělost uváděla: 17-21 let - pozdní adolescence, 21-40 let - raná dospělost, 40-60 let - střední věk, 60 a více – stáří.

V současné době se uplatňuje členění:

- 65-74 - mladí senioři (adaptace na penzionování, volný čas, aktivity, seberealizace)
- 75-84 - staří senioři (změna funkční zdatnosti, atypický průběh chorob)
- 85 a více – velmi staří senioři (sledování soběstačnosti a zabezpečení)⁶

2 Charakteristika procesu stárnutí, změny spojené s procesem stárnutí

Je nesporné, že v průběhu stárnutí nastává v živém těle spousta změn, ať již na úrovni molekulární, buněčné, tkáňové ale i na úrovni celého organismu. Názory vědců se dají rozdělit do dvou velkých skupin.

První skupina vysvětluje stárnutí jako předem „naprogramovaný“ děj, který má každý živý tvor zakódovaný ve svém genetickém materiálu, a proto může organismus prožít určité období, určitou maximální délku života, ale nemůže za žádných okolností žít déle.

⁶ KALVACH, Z. Úvod do gerontologie a geriatrie – 1. díl, (gerontologie obecná a aplikovaná), Praha: Karolinum, 1997, 193s.

Druhá skupina považuje stárnutí a smrt za důsledek velkého množství nepříznivých vlivů, které působí na organismus. Tyto vlivy v něm vyvolávají nevratné změny, které způsobují postupné opotřebenování organismu, jeho stárnutí a následnou smrt. Význam genetické naprogramovanosti je zde nulový, na zničení organismu se podílejí neustále působící, ve větší či menší míře, nepříznivé vlivy.

Stejně jako se mění fyzické schopnosti člověka, mění se i jeho schopnosti duševní. Schopnost tvůrčí duševní schopnosti je zachovávána až do vysokého věku. Starší člověk ovšem disponuje velkou životní zkušeností, kterou lze v některých případech nahradit rychlost a pružnost mladého člověka. Stáří přináší větší trpělivost, člověk se stává rozvážnější, klidnější v životním tempu, jeho reakce nebývají ukvapené. V soustavné činnosti je starý člověk vytrvalejší. Morální hodnoty nabývají ve stáří oproti materiálním velkého významu, emoční vztahy jsou užší, ale pevnější a hlubší.

2.1 Tělesné projevy stáří

Tělesné projevy a změny, jimiž se odlišují staří lidé od mladých, bývají označovány jako **fenotyp stáří**.

Patří mezi ně:

Pokles tělesné výšky - tělesná výška se s věkem snižuje v oblasti trupu bez změny v délce končetin, dochází ke změnám tělesných proporcí – šířka ramen, šířka boků a pasu, degenerativní změny chrupavky, sesedání meziobratlových plotének, atrofie kostí.

Pokles tělesné hmotnosti - tělesná hmotnost a body mass index (BMI) s věkem stoupají přibližně do 7.-8. decenia, poté dochází k poklesu. Významnější je však změna tělesného složení. Dochází k úbytku aktivní tělesné hmoty, přibývá tuk a vazivo. Tentýž člověk při stejné hmotnosti má ve 20 a v 80 letech jiné procentuální složení těla a jiný obsah tuku. Při neměnné celkové tělesné hmotnosti klesá v dospělosti netučná tělesná hmota přibližně o 1,5 kg na dekádu. S tím souvisí i úbytek celkové tělesné vody. Klesá hmotnost kostry i vnitřních orgánů, tělesný povrch se zmenšuje. U osob ve věku 60 – 100 let činí u mužů pokles o 13 cm čtverečních, u žen o 15 cm čtverečních. Dochází k „mohutnění postavy“, u mužů i žen se mění tvar hrudníku a zvětšuje se jeho obvod.

Snížení pohyblivosti - k nápadným a výrazným změnám dochází v chůzi. Obecně se krok zkracuje a chůze se zpomaluje - u 90-ti letých osob pod 1,1 m/s. Podstatné jsou změny v postoji, v nichž závažnou roli sehrává stárnutí meziobratlových plotének a stárnutí jejich jádra. Taktéž tuhnutí vaziva zde sehrává nemalou roli.

Změna výrazu obličeje - dochází ke stírání sexuálních rozdílů mezi muži a ženami, výrazné jsou kožní vrásky a jiné známky stárnutí kůže k nimž dochází poklesem obsahu vody v kůži, šedivění a vypadávání vlasů (zejména u mužů), ztráta zubů, zmenšení čelisti a pokles brady, pokles tváří, pokles horního víčka se zmenšením oční štěrbiny, zvětšování nosu do špičky, ztenčení horního rtu, prodloužení ušního boltce, zkracování vzdálenosti brady a nosu.

Degenerace žláz s vnitřní sekrecí - dochází ke snížení počtu vylučovaných hormonů důsledkem čehož je řídnutí vlasového porostu, lámavost nehtů, křehkost kostí, ospalost, ztráta vitality.

Snížení výkonnosti - srdce, cévního systému, plic.

Změny zraku - zorničky jsou v průměru užší, objevuje se šedavý prsteneček kolem duhovky, projevují se změny akomodace, snížení zrakové ostrosti, rozpoznání barev. S věkem se snižuje poloměr zornice, její plocha i množství světla dopadajícího na sítnici. Od 20 let zřetelně klesá výkonnost oka.

Změny sluchu - dochází k úbytku sluchové ostrosti pro vysoké tóny (již ve věku 10 let). Špatné rozlišování sluchových vjemů vede k nervozitě, podrážděnosti a dezorientaci seniorů.

Změny chuťových a čichových buněk - chuť i čich klesá výrazněji u kuřáků, atrofie čichových vláken je stejná ve věku 60-74 let i ve věku 75-90 let a to v rozsahu přibližně 70 %.

Snížená termoregulace - jejímž důsledkem je horší přizpůsobení se klimatickým změnám.⁷

2.2 Psychické projevy stáří

Mezi psychické projevy stáří patří:

Změny rozumových schopností - ve stáří dochází k organickým změnám centrálního

⁷ KALVACH, Z. Geriatrie a gerontologie, Praha : Grada, 2004, 861 s.

nervového systému, které je charakteristické zhoršením krátkodobé paměti, (dlouhodobá zůstává zachována) a úbytkem schopnosti učit se. Myšlení se stává konzervativní, myšlenky směřují více do minulosti než do budoucnosti. Člověk uvažuje o stále stejném problému, opakuje stále stejná slova. Schopnost zapamatovat si nové věci se oslabuje, starý člověk si špatně osvojuje nové návyky a v důsledku toho začíná ztrácet orientaci v současném životě.

Změny citového prožívání - s věkem klesá odolnost vůči zátěži a prohlubuje se citová labilita. Tento problém bývá spojován především s odchodem ze zaměstnání a následně s tím s poklesem sociální prestiže. Pocit zbytečnosti vede k častému sebeobviňování starých lidí, kteří jsou přesvědčeni o tom, že ochuzují svojí přítomností své nejbližší, že zhoršují jejich životní standart, že již nejsou ve společnosti nic platní a nejsou společností žádným přínosem. V důsledku těchto pocitů se starý člověk stává podrážděným, trpí úzkostí, strachem a depresemi, což v konečné fázi vyústí v neochotu ke spolupráci.

Změny v osobnosti - stáří svými změnami ovlivňuje i celé povahové založení jedince. Objevují se sklony a vlastnosti, které člověk dosud tlumil. Šetrnost může vyústit v lakotu, pořádkumilovnost v perfekcionalismus, nedůvěřivost v izolaci. Někdy dochází ke změně celé povahové stránky člověka a ve stáří se objeví i zcela nové a jiné kvality jeho osobnosti. Nemusí se však vždy jednat pouze o kladné kvality. Typickými vlastnostmi jsou vztahovačnost, prozíravost, panovačnost, ješitnost, popudlivost, svéhlavost, náladovost a v neposlední řadě zesílení koncentrace na vlastní osobu – egocentrismus.

Za další projevy psychického stáří lze považovat **poruchy chování, poruchy spánku, demence, deprese a sebevraždy**. U starých lidí bývá časté zanedbávání osobního vzhledu a hygieny. Taktéž se zhoršuje přizpůsobivost novému prostředí.⁸

⁸ KALVACH, Z. Geriatrie a gerontologie, Praha : Grada, 2004, 861 s.

3 Kriminalita

3.1 Vymezení pojmů

Jedním ze základních pojmů, které do této kapitoly je nutné zahrnout je pojem **trestný čin**. „ *Trestným činem je protiprávní čin, který trestní zákon označuje za trestný a který vykazuje znaky uvedené v takovém zákoně. K trestní odpovědnosti za trestný čin je třeba úmyslného zavinění, nestanoví-li trestní zákon výslovně, že postačí zavinění z nedbalosti*“.⁹

Dle současné právní úpravy dělíme trestné činy na přečiny a zločiny.

Kriminalita je jev, jehož existence je obecně nevyhnutelná. Její konkrétní projevy - trestné činy - ohrožují a narušují základní hodnoty společnosti a zejména práva a svobody jednotlivce.

Sociologická definice je podstatně širší, zahrnuje do oblasti kriminality i jevy, které jsou pro společnost velmi škodlivé, ale jejich podstata není uvedena ve zvláštní části trestního zákoníku.

Všeobecně platí, že kriminalita je podle dlouhodobých statistických přehledů a výzkumů latentní kriminality na celém světě výrazně a dominantně mužskou záležitostí.

Ženy procházejí specifickou socializací a učí se už od narození typickým způsobům chování, motivům a postojům. Jsou intenzivněji kontrolovány, učí se typicky ženským dovednostem a mají v raném věku častější kontakt s osobami ženského pohlaví. Proces socializace u žen probíhá bezporuchověji, ženy a dívky se lépe přizpůsobují právním normám. Sociální učení se jeví jako úspěšná strategie v boji s kriminalitou.

Kriminalita žen se od kriminality mužů liší tím, že v ní převažuje méně závažná majetková trestná činnost. Nejčastěji jsou ženy stíhány za tzv. krádeže prosté, kdy část krádeží bývá doprovodným jevem prostituce. Více než jednu pětinu všech stíhaných pachatelů tvoří ženy stíhané za trestné činy zpronevěry a podvodu. Dalšími nejvíce frekventovanými trestnými činy žen jsou: zanedbání povinné výživy, porušování domovní svobody, výtržnictví,

⁹ Zákon č. 40/2009 Sb., Trestní zákoník

podílnictví, ublížení na zdraví, útok na státní orgán a veřejného činitele. U trestných činů majetkové povahy, které organizuje skupina, je typická pozice žen jako spolupachatelek a pomocnic mužů- pachatelů.¹⁰

Kriminologie - je věda o kriminalitě, o jejích pachatelích, obětech a o její kontrole. Slovo kriminologie je odvozeno od latinského *crimen* (zločin) a řeckého *logos* (zde platicího ve smyslu učení). Poprvé tohoto termínu použil francouzský antropolog Paul Topinard v roce 1879. Kriminologie zkoumá kriminalitu jako reálný jev, je tedy vědou empirickou. Získává své poznatky ze statistiky, pedagogiky, trestního práva, sociologie, psychologie, psychiatrie a mnoha dalších oborů – je tedy multidisciplinární naukou. Základním a trvalým úkolem kriminologie je získávání poznatků o kriminalitě a jejích souvislostech.¹¹

Recidiva - tento pojem je využíván více vědními obory (např. medicínou) jako opakování něčeho, co již minulo. Slovník sociální práce definuje recidivu jako návrat k předchozímu chování, zejména delikventnímu. Samotný pojem **recidivismus** je vysvětlován jako „*kriminologický problém, který ukazuje opakovanou trestnou činnost po trestu*“ a **recidivista** je „*osoba opakovaně páchající a odsouzená za trestnou činnost*“.¹²

Česká republika se svojí trestnou činností patří mezi státy s poměrně vysokým počtem vězněných osob na 100 000 obyvatel. Pro porovnání uvádím tabulku kde jsou uvedeny jednotlivé státy a počet vězněných osob. Tučně budou zvýrazněny státy, kde je počet uvězněných osob stejný nebo vyšší než v České republice.

Tabulka 1 Počet vězněných osob na 100 000 obyvatel

Stát	Údaje z roku	Poměr vězněných osob na 100 000 obyvatel
Česká republika	2009	204
Anglie a Wales	2009	152
Bělorusko	2009	385

10 BLATNÍKOVÁ, Š. Ženy jako pachatelky závažné trestné činnosti, Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2007, 115 s.

11 <http://www.ok.cz/iksp/kriminologie.html>

12 HARTL, P. Psychologický slovník, 1. vyd. Praha: Budka, 1993, 297 s.

Stát	Údaje z roku	Poměr vězňených osob na 100 000 obyvatel
Brazílie	2009	242
Bulharsko	2009	124
Dánsko	2009	66
Estonsko	2009	273
Finsko	2009	67
Francie	2009	96
Itálie	2009	107
Japonsko	2009	63
Kanada	2009	116
Kazachstán	2009	382
Litva	2009	319
Lotyšsko	2009	234
Maďarsko	2009	153
Malta	2009	120
Mexiko	2009	204
Moldavsko	2009	184
Německo	2009	88
Nizozemsko	2009	100
Norsko	2009	70
Polsko	2009	220
Portugalsko	2009	106
Rakousko	2009	99
Rumunsko	2009	125
Rusko	2009	610
Řecko	2009	109
Skotsko	2009	146
Slovensko	2009	151
Španělsko	2009	165
Švédsko	2009	74
Švýcarsko	2009	76
Ukrajina	2009	314

Porovnání poměru vězňených osob na 100 000 obyvatel s některými státy¹³

¹³ <http://www.kcl.ac.uk/schools/law/research/icps>

3.2 Formy kriminality seniorů

Podle statistických údajů nelze zjistit druhy a formy kriminality seniorů. Trestná činnost je zde uváděna pouze obecně pro všechny věkové skupiny společně. Na základě rozhovorů se zaměstnanci věznice Brno-Bohunice a Pardubice bylo zjištěno, že muži - senioři vykonávající trest odnětí svobody jsou nejčastěji odsouzeni za tyto trestné činy: maření výkonu úředního rozhodnutí, těžká újma na zdraví, podvod, šíření pornografie, krádež, poškozování cizí věci, ublížení na zdraví, padělání a pozměňování známek, vydírání, porušování domovní svobody, vražda, ohrožení pod vlivem návykové látky, loupež a útok na veřejného činitele.

Ženy - seniorky jsou nejčastěji odsouzeny za tyto trestné činy: poškozování cizích práv, týrání osoby žijící ve společně obývaném bytě nebo domě, loupež, krádež, poškozování cizí věci a podvod.

Obecně se soudí, že ženy hůře snášejí uvěznění. Ženy negativně prožívají absenci citových vztahů, odloučení od rodičů a dětí. A tyto absence způsobují více projevů sociální a citové deprivace. Rodinné vztahy se většinou naruší a často dochází k úplnému rozpadu rodiny. Odsouzené ženy nesou výraznější společenské stigma, než je tomu u mužů.¹⁴

Často se uvádí, že manželství s „dobrou ženou“ má kriminálně-inhibiční účinek, je tedy jedním z nejefektivnějších protiléků na kriminální chování mužů. Výzkumy ukázaly, že uzavření manželství vedlo ke snížení kriminálního jednání ve srovnání se svobodnými a nezadanými jedinci. Pozdější oddělení od partnerky vedlo opět k nárůstu kriminálních aktivit.¹⁵

14 BLATNÍKOVÁ, Š. Ženy jako pachatelky závažné trestné činnosti, Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2007, 115 s.

15 BLATNÍKOVÁ, Š. Predikace vývoje pachatele, Praha : Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2008, 216 s.

4 Výkon trestu odnětí svobody

4.1 Rozdělení a typy věznic

Věznice České republiky jsou rozděleny do dvou základních skupin. První skupinou jsou vazební věznice v nichž jsou obvinění vzati soudem do vazby, druhou skupinou jsou věznice v nichž odsouzené osoby vykonávají trest odnětí svobody. Na území Česka v současné době je 10 vazebních věznic a 25 věznic, jejichž správu a ostrahu provádí Vězeňská služba České republiky. Zvláštním typem věznic jsou věznice pro mladistvé.

Podle způsobu vnějšího členění, zajištění bezpečnosti a vnitřního režimu se věznice dělí do čtyř základních typů:

Věznice s dohledem. Do tohoto typu věznic jsou zařazovány osoby odsouzené za trestný čin spáchaný z nedbalosti a které nebyly ve výkonu trestu odnětí svobody pro úmyslný trestný čin. Odsouzení se zde mohou pohybovat volně bez omezení, pracují na pracovištích mimo věznici, kde je nad nimi nejméně jednou týdně prováděn dohled vychovatelem. V době, kdy odsouzení nepracují může jim být ředitelem věznice povolen volný pohyb mimo věznici na kulturních a sportovních akcích a bohoslužbách.

Věznice s dozorem. Do tohoto typu věznic jsou zařazovány osoby odsouzené za trestný čin spáchaný z nedbalosti a které již ve výkonu trestu odnětí svobody pro úmyslný trestný čin byly. Dále osoby, kterým byl za úmyslný trestný čin uložen trest odnětí svobody nepřevyšující dva roky a dosud nebyly ve výkonu trestu pro úmyslný trestný čin. Odsouzení se zde pohybují organizovaně pod dohledem Vězeňské služby. Ředitel věznice může těm u nichž je předpoklad, že toho nezneužijí povolit volný pohyb uvnitř věznice. Odsouzení pracují zpravidla na nestřežených pracovištích mimo věznici, kde je nad nimi vykonáván nejméně jednou za hodinu dohled zaměstnancem Vězeňské služby. Ředitel věznice může povolit odsouzeným při plnění pracovních úkolů volný pohyb mimo věznici, za předpokladu, že tohoto nezneužijí.

Věznice s ostrahou. Do tohoto typu věznic jsou zařazovány osoby odsouzené pro úmyslný

trestný čin. Odsouzení se zde pohybují organizovaně pod dohledem Vězeňské služby. Volný pohyb může být povolen ředitelem věznice pouze výjimečně, odsouzení pracují zpravidla na pracovištích uvnitř věznice nebo na střežených pracovištích mimo věznici kde je nad nimi prováděn dohled nejméně jednou za 45 minut. Je možno povolit práci odsouzeným na nestřeženém pracovišti mimo věznici, za předpokladu, že tohoto nebude zneužito.

Věznice se zvýšenou ostrahou. Do tohoto typu jsou zařazovány osoby doživotně odsouzené, zvláště nebezpeční recidivisté, osoby odsouzené za zvláště závažný úmyslný trestný čin ve výměře nejméně osmi let a osoby odsouzené za úmyslný trestný čin, které v posledních pěti letech uprchly z vazby nebo z výkonu trestu odnětí svobody.

Soud určuje v rozsudku do kterého typu věznice odsouzený bude zařazen. Existuje i možnost, kdy se může soud odchýlit od zákonných kritérií pro rozřazování odsouzených a to s ohledem na konkrétní okolnosti (závažnost trestného činu, stupeň a povaha osoby odsouzené). V průběhu výkonu trestu je rovněž možná na základě rozhodnutí soudu přeražení odsouzených z jednoho typu věznice do jiného a to na základě návrhu odsouzeného, státního zástupce, ředitele věznice nebo i bez návrhu.

Muži se umísťují odděleně od žen, obvinění odděleně od odsouzených. Je-li to možné (z kapacitních důvodů) měli by se odděleně umísťovat odsouzení recidivisté od prvotrestaných, odsouzení za úmyslný trestný čin od odsouzených za nedbalostní trestný čin, trvale pracovně nezařaditelní odsouzení, odsouzení s duševními poruchami a poruchami chování. Obdobná pravidla platí i u obviněných ve vazebních věznicích.¹⁶

V případě většího počtu seniorů ve vězeňském zařízení a je-li to možné z kapacitních důvodů jsou pro seniory vytvářena samostatná oddělení. Tato oddělení jsou vytvářena proto, aby nedocházelo k omezování seniorů ostatními vězni nebo k ubližování jim.

4.2 Pravidla výkonu trestu odnětí svobody

Výkon vazby a výkon trestu odnětí svobody je upraven zákonem č. 169/1999 Sb.,

¹⁶ <http://www.trestni-rizeni.com/dokumenty/typy-veznic>

o výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů a zákonem č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby, ve znění pozdějších předpisů. Na základě těchto zákonů jsou mimo jiné realizována i některá základní pravidla týkající se výkonu trestu odnětí svobody a osob ve výkonu.

Pravidlo přijímání korespondence - odsouzený má právo přijímat a na svůj náklad odesílat korespondenci bez omezení. Mezi oprávnění Vězeňské služby patří také kontrola korespondence, kdy Vězeňská služba je oprávněna seznámit se s obsahem písemnosti a v případě podezření, že se jedná o přípravu nebo páchání trestného činu je možno korespondenci zadržet a předat k následnému opatření. Kontrola korespondence mezi odsouzeným a zastupujícím advokátem, státními orgány České republiky, diplomatickou misí, konzulárním úřadem cizího státu nebo mezinárodní organizací, která je příslušná k projednávání podnětů týkajících se ochrany lidských práv - je nepřípustná. V případě, že odsouzený nemůže nebo neumí číst a psát Vězeňská služba zajistí, aby mu byla došla korespondence přečtena nebo mu poskytne písarskou pomoc při sepisování žádostí, podání stížností či dopisování s advokátem. Korespondenci k odeslání mohou odsouzení odevzdat vychovateli a nebo vložit do uzamykatelné schránky zřízené na volně přístupném místě. Schránky jsou v pracovních dnech denně vybírány a pošta neprodleně, nejpozději v následující den odeslána. Korespondenci, v níž odsouzený podává opravný prostředek ve smyslu právních předpisů, je nutno opatřit prezenčním razítkem věznice a datem.¹⁷

Pravidlo přijímání balíků - odsouzený má právo dvakrát za rok přijmout balíček s věcmi osobní potřeby a potravinami o hmotnosti nepřesahující 5 kg. Balíčky je možno kontrolovat Vězeňskou službou, odsouzenému nejsou předány věci, které není dovoleno mít u sebe a nebo věci kterými by mohl ohrozit sebe anebo život a zdraví jiných osob. Nepředané věci jsou odeslány zpět na náklady odsouzeného. Na balíky obsahující oděv, potřeby pro vzdělávání nebo zájmovou činnost se omezení nevztahují.¹⁸

Pravidlo telefonního styku - odsouzenému se v odůvodněných případech umožní použití telefonu ke kontaktu s osobou blízkou a ze závažného důvodu také s jinou osobou než je osoba blízká. Vězeňská služba je oprávněna k odposlechu telefonu a to kontrolou záznamu telefonátů na záznamovém médiu nebo výjimečně přímým odposlechem pověřeným zaměstnancem vězeňské služby nebo ředitelem věznice. Pokud je podezření, že obsah

¹⁷ <http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/vykon-vezenstvi-16/pravidla-prijimani-korespondence>

¹⁸ <http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/vykon-vezenstvi-16/jake-jsou-podminky-zasilani-balicku>

telefonátu může být použit k přípravě nebo spáchání trestného činu, je záznam předán k dalšímu opatření, v případě přímého odposlechu je tento ukončen a věc oznámena. Je-li zjištěno při odposlechu, že odsouzený komunikuje s advokátem pak je odposlech ihned zrušen a záznam o jeho obsahu zničen. Informace zjištěné takovýmto odposlechem nelze nijak použít. Nelze se seznamovat s obsahem telefonátů, které odsouzený vede se státním orgánem České republiky, diplomatickou misí, konzulárním úřadem cizího státu, mezinárodní organizací, která je příslušná k projednávání podnětů týkajících se ochrany lidských práv a zaměstnanci obce s rozšířenou působností.¹⁹

Pravidlo přijímání návštěv – odsouzený má právo přijímat, v čase určeném ředitelem věznice, návštěvy blízkých osob a to jedenkrát 3 hodiny během jednoho kalendářního měsíce. Odsouzeného mohou navštívit nejvýše 4 osoby včetně nezletilých dětí, kdy tyto děti do věku 15 let musí být doprovázeny osobou starší 18 let. Ředitel věznice může povolit návštěvu častěji z naléhavých rodinných nebo osobních důvodů. Taktéž lze v zájmu nápravy odsouzeného povolit návštěvu jiných než blízkých osob. Ve zvlášť odůvodněných případech můžou ředitelé věznic povolit návštěvu mezi osobami blízkými.²⁰

Pravidla výkonu trestu odnětí svobody jsou platná pro všechny osoby vykonávající trest. Neexistují žádné výjimky týkající se seniorů.

4.3 Zdravotní péče ve věznicích

Vzhledem k tomu, že se práce týká seniorů, je zcela logické, že část práce věnují zdravotní péči ve věznicích.

V každé věznici je zdravotnické středisko, ve kterém poskytuje péči vždy praktický lékař a všeobecná sestra. Počet lékařů a sester je úměrný počtu obviněných a odsouzených. Dále je ve zdravotním středisku poskytována péče zubního lékaře, internisty, chirurga, očního lékaře, ORL, kožního lékaře, psychiatra, radiologa a gynekologa. Z nelékařských povolání je pro odsouzené zajišťována služba sestrami se specializovanou působností, radiologickými asistenty a nutričními terapeuty. V České republice je 36 zdravotnických středisek pro

19 <http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/vykon-vezenstvi-16/jake-jsou-moznosti-veznenych-telefonovat>

20 <http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/vykon-vezenstvi-16/jake-jsou-podminky-navstevy>

obviněné a odsouzené. Vězeňská služba zajišťuje ústavní péči ve dvou nemocnicích a to v Praze-Pankráci a v Brně. Za dostupnost zdravotní péče odpovídají ředitelé věznic.

Zdravotní péče poskytovaná osobám ve výkonu vazby nebo trestu odnětí svobody je upravena zejména zákony: zákon č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění a o změně a doplnění některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů a zákon č. 592/1992 Sb., o pojistném na všeobecné zdravotní pojištění, ve znění pozdějších předpisů.

Při nástupu do věznice je u každého odsouzeného nejpozději do 4 dnů ode dne nástupu provedena prohlídka praktickým lékařem, jejímž cílem je zjistit zdravotní stav obviněného nebo odsouzeného a způsobilost k výkonu vazby nebo trestu. Následně dle tohoto rozhodovat o další potřebné léčbě popřípadě léčebně-preventivních opatřeních. Na základě prohlídky lékařem bývá rozhodnuto o zdravotní způsobilosti k pracovnímu zařazení. Při vstupní prohlídce je provedena zdravotnickým personálem podrobná anamnéza, orientační epidemiologické vyšetření, fyzikálně-somatické vyšetření a potřebná doplňující vyšetření. Vždy je provedena preventivní zubní prohlídka, u žen gynekologická prohlídka a rentgen plic dle rozhodnutí lékaře.

Osoby obviněné ani odsouzené nemají právo svobodné volby lékaře, klinického psychologa, zdravotnického zařízení ani dopravní služby. Je jejich povinností v případě nemoci nebo zranění toto neprodleně nahlásit zaměstnanci Vězeňské služby. V případě, že sobě nebo jinému úmyslně způsobil újmu na zdraví, opakovaně se dopustil porušování léčebného režimu, zneužil zdravotní péči předstíráním nemoci nebo se z vlastního rozhodnutí nepodrobil lékařskému zákroku, ke kterému dal předchozí souhlas, je povinen nahradit škodu způsobenou Vězeňské službě.

Odsouzený s těžkým zdravotním postižením má právo na zajištění přiměřených podmínek umožňujících důstojný výkon trestu. Jestliže zdravotní stav osoby vyžaduje péči kterou není možno zajistit ve věznici a výkon trestu nelze přerušit, je mu zajištěna péče ve zdravotním zařízení mimo věznici. Jestliže je třeba odsouzenému neodkladně poskytnout zdravotní péči, kterou nelze zajistit ve věznici, může ředitel věznice výkon trestu odsouzenému přerušit. Pokud újma na zdraví si nebyla osobou způsobena záměrně doba přerušeni nepřesahující 30 dnů v kalendářním roce se započítává do doby výkonu trestu. Odsouzené osoby s poruchou osobnosti, poruchou chování a duševní poruchou způsobenou

užíváním psychotropních látek nebo s mentální retardací jsou při volbě obsahu a formy programu zacházení hodnoceny podle závěrů odborného lékařského posouzení.²¹

5 Kvantitativní výzkum a dotazník

5.1 Metodologie

Zpracování bakalářské práce je rozděleno na dvě hlavní části a to: teoretickou část a část praktickou. V rámci části teoretické za využití odborné literatury, internetových zdrojů, médií a poznatků z praxe jsou popsány základní pojmy týkající se kriminality a výkonu trestu odnětí svobody. Vzhledem k tomu, že se jedná o kriminalitu seniorů, a senioři mají zajisté svá specifika, jsem považovala za správné vysvětlit a popsat pojmy týkající se stárnutí a stáří, nastínit charakteristiku procesu stárnutí a duševní a tělesné změny spojené s procesem stárnutí.

Na teoretickou část navazuje část praktická (empirická) v jejímž rámci budou zkoumány hypotézy. Hypotézy o vězňených seniorech jsou formulovány na základě studia problematiky.

1. Více trestných činů v seniorském věku páchají muži.
2. Pachatelé trestných činů jsou většinou lidé bez vysokoškolského vzdělání.
3. K trestné činnosti seniorů dochází více ve městech.
4. Senioři páchající trestnou činností pocházejí z neúplných rodin.
5. Většina seniorů páchajících trestnou činností ve svém civilním životě žije bez partnera.
6. Trestná činnost seniorů souvisí převážně se špatnou finanční situací a snahou o zajištění základních životních potřeb jako jsou jídlo, pití, oděv, obuv.

²¹ <http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/vykon-vezenstvi-16/zdravotni-pece-poskytovana-osobam-ve-vykonu-vazby-nebo-trestu-odneti-svobody>

7. Více než $\frac{1}{2}$ trestných činů seniorů je spáchána pod vlivem alkoholu.
8. $\frac{1}{3}$ seniorů ve výkonu trestu odnětí svobody nenavštěvuje vlastní rodina.
9. Až $\frac{1}{2}$ seniorů při výkonu trestu odnětí svobody opustil/a partner/ka, druh/žka, manžel/ka.

Pro potřeby zpracování výzkumu bylo nutno vytvořit dotazník a tento vyplnit respondenty. Respondenty jsou v tomto případě senioři (muži i ženy) ve výkonu trestu odnětí svobody ve věku 60 roků a více. Nejedná se o reprezentativní vzorek, z důvodu, že platnost hypotéz se nevztahuje k celé populaci vězňených seniorů, ale pouze na jejich část.

V úvodu dotazníku je popsáno proč byl sestaven a k jakému účelu slouží. Bylo zdůrazněno, že dotazník je zcela anonymní a všechna data jsou považována za důvěrná a po jejich zpracování budou náležitým způsobem znehodnocena. Dále je v dotazníku popsáno, jak jej vyplnit a určený časový limit pro vyplnění, na závěr poděkování respondentům za věnovaný čas. Dotazník tvoří 14 otázek, které se bezprostředně týkají trestné činnosti seniorů, jejich věku a pohlaví, vzdělání, charakteru bydliště, dětí, rodiny a partnerů, požití alkoholu při páčání trestné činnosti, otázek formulovaných pro potřeby hypotéz stanovených a uvedených výše. Pro odpověď je nabídnuto od dvou do šesti variant, z níž respondent vybere tu správnou a označí ji. Odpovědi jsou voleny tak, aby respondent mohl vždy některou z odpovědí zvolit (pouze jedna možnost odpovědi), aby nenastala situace, že zůstane některá z otázek nezodpovězena. Záměrně byl zvolen nižší počet otázek a větší velikost písma (č. 14) a to vzhledem k věku respondentů. Vzorový dotazník je uveden v příloze této práce.

5.2 Průběh šetření

Před vyplňováním dotazníků byla provedena ve věznici v Brně-Bohunicích u několika respondentů pilotní studie, což je předběžná studie v malém měřítku před hlavním výzkumem. Účelem této studie je ověření proveditelnosti nebo vylepšení plánu výzkumu. Cílem je zjistit, zda informace, které požadujeme, vůbec existují, zda jsou dosažitelné, zda respondent plně rozumí zadaným otázkám a odpovědím v dotazníku a v případě jakýchkoliv

nejasností o jejich osvětlení.

Pilotní studií bylo zjištěno, že pokyny k vyplnění dotazníku činily respondentům potíže, že jsou příliš složité a z tohoto důvodu byly přepracovány do jednodušší a snáze pochopitelné formy.

Původní pokyny pro vyplnění dotazníku: Svoji odpověď uvádějte tak, že u každé otázky označíte křížkem „X“ odpovídající čtvereček. Pokud budete chtít již zaškrtnutou odpověď změnit, dejte křížek „X“ do kolečka a novou odpověď označte křížkem „X“ u odpovídajícího čtverečku.

Nové znění pokynů pro vyplnění dotazníku: Svoji odpověď označte křížkem „X“. V případě, že budete chtít odpověď změnit, křížek „X“ dejte do kolečka a správnou odpověď označte opět křížkem „X“.

Otázka č. 2: Jaké máte nejvyšší ukončené vzdělání?

Možnosti odpovědí zněly: základní škola, vyučen (řemeslo), střední škola, vysoká škola. Byla zde opomenuta varianta neukončeného základního vzdělání, kdy jeden z respondentů pilotní studie byl tímto případem a proto do výběru možných odpovědí byla zahrnuta i tato varianta.

Otázka č. 4: Vychovávali Vás v dětství oba rodiče?

Do možných odpovědí byly zahrnuty varianty pouze ano a ne. Na základě pilotní studie bylo zjištěno, že chybí v dotazníku varianta kdy byl senior jako dítě vychováván mimo rodinu a proto i tato varianta byla zahrnuta do odpovědí.

Otázka č. 6: Byl někdo z Vašich sourozenců odsouzen za trestnou činnost a pobýval ve věznici?

Do odpovědí byly zahrnuty tyto varianty: ne, ano 1x, ano 2x, ano 3x a vícekrát. Byla zde opomenuta možnost, že osoba vykonávající trest odnětí svobody nemá a neměla žádné sourozence a proto byla tato varianta zahrnuta do možných odpovědí.

V rámci provedení pilotní studie nebyly respondenty vzneseny žádné další dotazy směřující k objasnění nějaké nesrovnalosti či nepochopení textu. Na základě studie s respondenty byl dotazník opraven a přepracován k jeho konečné verzi.

Průzkum byl realizován ve věznici v Brně-Bohunicích a ve věznici v Pardubicích. Na dotazník odpovědělo 104 seniorů (ženy i muži ve věku od 60. let a výše) ve výkonu trestu odnětí svobody. Dotazníky byly rozdány seniorům prostřednictvím pracovníků věznice, kdy tito byli obeznámeni s účelem dotazníku a s jeho obsahem. Taktéž byli nápomocni při

vyplňování dotazníku.

Výsledky byly zaznamenány podle jednotlivých otázek dotazníku do tabulek a dále zobrazeny procentuálně do grafu.

Po dobu, kdy jsem vykonávala praxi ve věznici Brno-Bohunice a pohybovala se za doprovodu zaměstnanců mezi vězni jsem se snažila zjistit nějaká specifika týkající se pobytu seniorů ve vězeňském zařízení. Veškeré předpisy a pravidla jsou závazná pro všechny odsouzené bez rozdílu věku a pohlaví. Strava, ubytování, sociální zařízení, možnosti využití nabídnutých programů ke strávení volného času, zdravotní péče - vše je závazné bez jakýchkoliv výjimek. Bylo zjištěno pouze jedno specifikum a to, že senioři důchodového věku nemusí pracovat. Pokud ovšem mají o práci zájem je jim toto umožněno.

5.3 Výsledky průzkumu

V tabulce 2 jsou uvedeny odpovědi na otázku týkající se pohlaví osoby ve výkonu trestu odnětí svobody. Odpověď pro mužské i ženské pohlaví byla doplněna o číselné vyjádření věku a to z důvodu pokud by došlo omylem k vyplnění dotazníku osobou mladší 60-ti let, aby tento nebyl zařazen do analýzy výsledků průzkumu. Na otázku odpověděli všichni 104 respondenti.

V tabulce 3 je procentuálně vyjádřeno věkové složení osob ve výkonu trestu odnětí svobody se zaměřením na seniorský věk. Věk seniorů je rozdělen do dvou věkových skupin. První skupina zahrnuje seniory ve věku od 60 do 70 roků, druhá skupina seniory nad 70 roků. Obě skupiny jsou dále rozděleny dle pohlaví na muže a ženy. Číselné hodnoty v tabulce jsou čerpány ze statistických údajů vězeňské služby České republiky platných ke dne 31.12.2009.

Tabulka 2 Pohlaví osob ve výkonu trestu odnětí svobody (dle vyplněného dotazníku)

Pohlaví	Počet respondentů	Procentuální vyjádření
Žena	2	1,92%
Muž	102	98,08%

Tabulka 3 Pohlaví a věkové složení osob ve výkonu trestu odnětí svobody (dle statistik vězeňské služby ČR)²²

Pohlaví	Celkem odsouzených	Odsouzení ve věku 60-70 roků	%	Odsouzení ve věku nad 70 roků	%
Žena	1007	17	1,69%	2	0,20%
Muž	18367	280	1,52%	15	0,08%
Celkem	19374	297	1,53%	17	0,09%

V tabulce 4 jsou uvedeny odpovědi na otázku týkající se nejvyššího ukončeného vzdělání. Vzhledem k nízkému počtu odpovídajících respondentek (žen) nebudou dále odpovědi dotazníku zpracovávány pro muže a ženy zvlášť, budou zpracovány pro obě pohlaví společně. Z pěti nabídnutých odpovědí bylo možno označit pouze jednu.

Tabulka 4 Nejvyšší ukončené vzdělání u osob ve výkonu trestu odnětí svobody

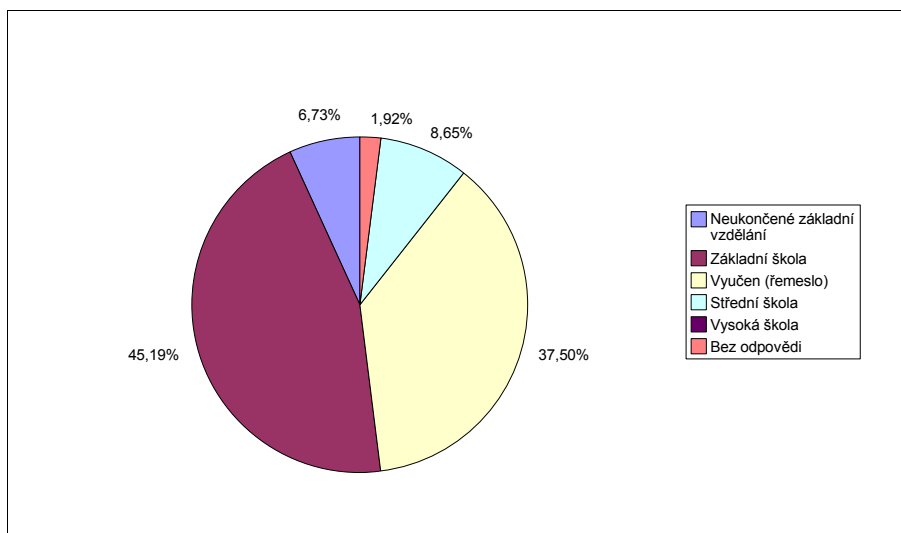
Nejvyšší ukončené vzdělání	Počet respondentů	Procentuální vyjádření
Neukončené základní vzdělání	7	6,73%
Základní škola	47	45,19%
Vyučen (řemeslo)	39	37,50%
Střední škola	9	8,65%
Vysoká škola	0	0,00%
Bez odpovědi	2	1,92%
Celkem	104	100%

Neukončené základní vzdělání ve svých odpovědích uvedlo 7 respondentů, což je 6,73 % z celkového počtu dotazovaných. Základní školu označilo ve své odpovědi 47 respondentů – 45,19 % z celkového počtu dotazovaných. Vyučen uvedlo 39 respondentů - 37,50 % z celkového počtu. Střední školu označilo 9 respondentů - 8,65% z celkového počtu a počet respondentů s vysokoškolským vzděláním byl 0. Na otázku odpovědělo 102 respondentů, 2 respondenti využili nabídnuté možnosti a nechali otázku nezodpovězenou.

²² <http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/statistiky-a-udaje-103/statisticke-rocenky>

Cílem dotazu bylo zjistit, zda vzdělání nějakým způsobem souvisí s páchaním trestné činnosti seniorů.

Graf 1 Nejvyšší ukončené vzdělání u osob ve výkonu trestu odnětí svobody

V tabulce 5 jsou zpracovány odpovědi týkající se úředního trvalého bydliště. Ze tří možných odpovědí bylo možno opět vybrat pouze jednu. V této otázce bylo pamatováno i na respondenty bez úředního trvalého bydliště a byla jim nabídnuta tato možnost odpovědi.

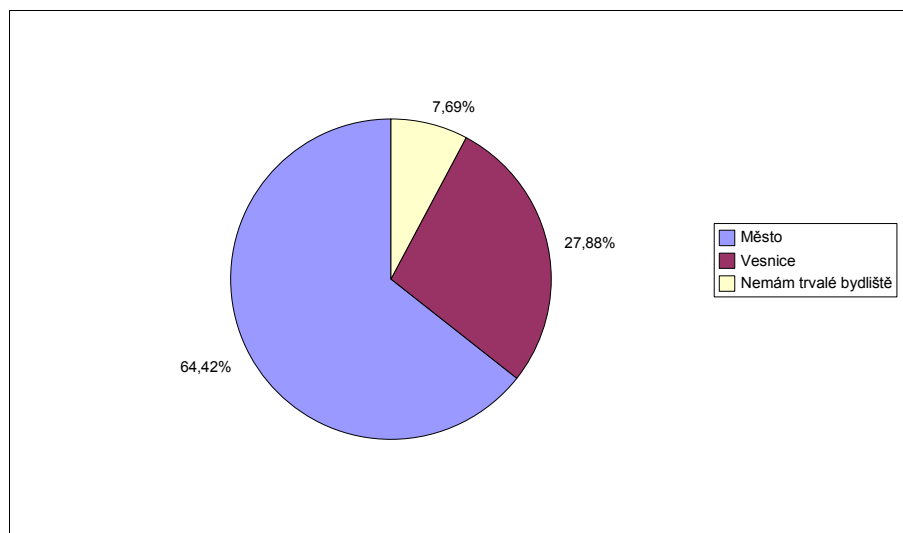
Tabulka 5 Úřední trvalé bydliště osob ve výkonu trestu odnětí svobody

Místo trvalého bydliště	Počet respondentů	Procentuální vyjádření
Město	67	64,42%
Vesnice	29	27,88%
Nemám trvalé bydliště	8	7,69%
Celkem	104	100%

Úřední trvalé bydliště ve městě jako odpověď uvedlo 67 respondentů, což činí 64,42% z celkového počtu dotazovaných. Úřední trvalé bydliště ve vesnici označilo jako správnou odpověď 29 respondentů - 27,88% z celkového počtu a 8 respondentů uvedlo, že nemá úřední trvalé bydliště, což činí 7,69% z celkového počtu respondentů. Na otázku odpověděli všichni

104 respondenti. Cílem dotazu bylo zjistit, zda trestná činnost seniorů souvisí s místem trvalého bydliště, zda páchají trestnou činnost více senioři v městských aglomeracích a nebo na venkově.

Graf 2 Úřední trvalé bydliště osob ve výkonu trestu odnětí svobody

V tabulce 6 jsou uvedeny odpovědi týkající se výchovy seniorů rodiči. Ze tří možných odpovědí bylo možno označit pouze jednu jako správnou. Jedná se o to, zda byli vychováváni oběma rodiči, pouze jedním z nich a nebo mimo svoji vlastní rodinu.

Tabulka 6 Výchova seniorů v dětství rodiči

Na výchově se podíleli oba rodiče	Počet respondentů	Procentuální vyjádření
Ano	76	73,08%
Ne	27	25,96%
Byl jsem vychováván mimo rodinu	1	0,96%
Celkem	104	100%

Počet vychovávaných oběma rodiči je 76 respondentů, což činí 73,08% z celkového

počtu dotazovaných. Počet vychovávaných jedním z rodičů je 27 respondentů - 25,96% z celkového počtu a 1 respondent nebyl vychováván ve své vlastní rodině ale mimo ni, což činí 0,96%. Na otázku odpověděli všichni 104 dotazovaní respondenti. Touto otázkou byl zjišťován fakt, zda výchova dětí (v současné době již seniorů) jedním z rodičů, oběma rodiči nebo mimo vlastní rodinu nějakým způsobem souvisí s pácháním trestné činnosti seniorů.

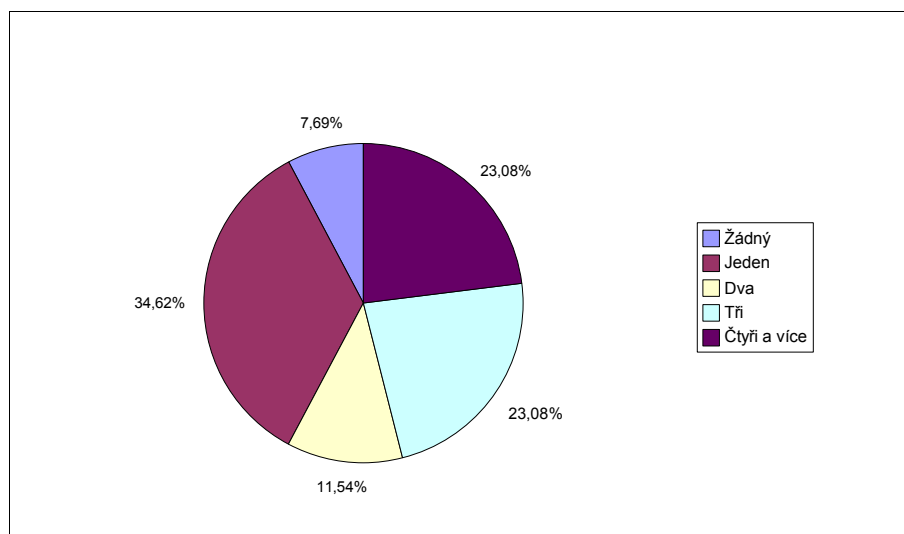
V tabulce 7 jsou zaznačeny odpovědi týkající se počtu sourozenců v rodině. Z pěti odpovědí bylo možno vybrat pouze jednu, kdy každá odpověď odpovídala počtu sourozenců v rodině. V odpovědích bylo pamatováno i na ty, kteří byli bez sourozenců a na ty, kteří měli více než čtyři sourozence.

Tabulka 7 Počet sourozenců v rodině

Počet sourozenců	Počet respondentů	Procentuální vyjádření
Žádný	8	7,69%
Jeden	36	34,62%
Dva	12	11,54%
Tři	24	23,08%
Čtyři a více	24	23,08%
Celkem	104	100%

Počet respondentů, kteří uvedli, že vyrůstali v rodině bez sourozenců je 8 což činí 7,69% z celkového počtu. Počet respondentů s jedním sourozencem je 36 - 34,62% z celkového počtu. Počet respondentů se dvěma sourozenci je 12 - 11,54% z celkového počtu. Počet respondentů se třemi sourozenci je 24 - 23,08% z celkového počtu a počet respondentů se čtyřmi a více sourozenci je 24 což činí 23,08% z celkového počtu. Někteří z respondentů uvádějící jako správnou odpověď čtyři a více sourozenců zapsali i jejich počet. Maximální počet sourozenců v rodině byl 12. Odpovědi na tuto otázku by měly být nápomocny při zjišťování faktu, zda nějak souvisí počet sourozenců s pácháním trestné činnosti seniorů. Na otázku odpověděli všichni 104 respondenti.

Graf 3 Počet sourozenců v rodině

V tabulce 8 jsou zpracovány odpovědi týkající se trestné činnosti sourozenců. Je zde možnost výběru z pěti možných odpovědí, kdy označit lze pouze jednu jako správnou.

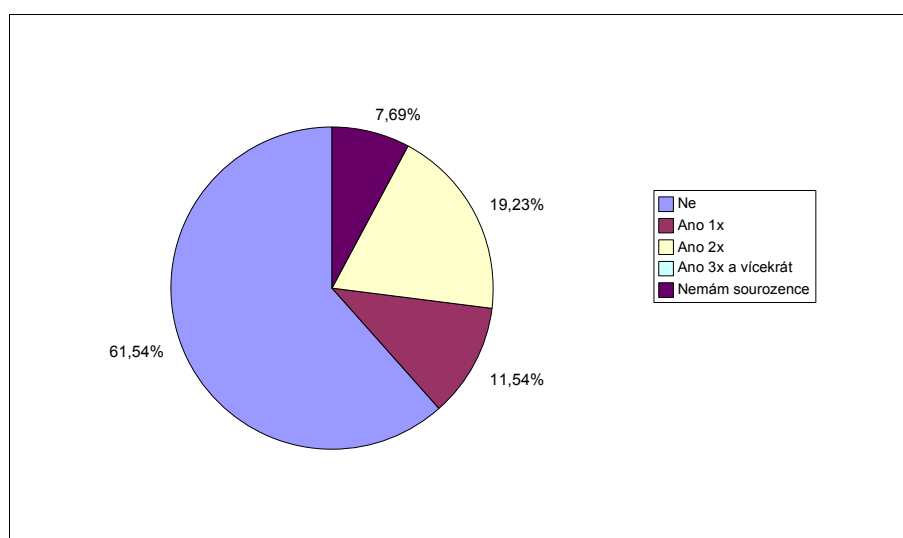
Tabulka 8 Trestná činnost sourozenců a jejich pobyt ve věznici

Trestná činnost sourozenců	Počet respondentů	Procentuální vyjádření
Ne	64	61,54%
Ano 1x	12	11,54%
Ano 2x	20	19,23%
Ano 3x a vícekrát	0	0,00%
Nemám sourozence	8	7,69%
Celkem	104	100%

64 respondentů uvedlo, že jejich sourozenci nikdy nebyli odsouzeni a ve výkonu trestu odnětí svobody, což činí 61,54% z celkového počtu respondentů. 12 respondentů uvedlo, že jejich sourozenci byli odsouzeni a vykonávali trest odnětí svobody 1 x, což činí 11,54% z celkového počtu respondentů. 20 respondentů uvedlo, že jejich sourozenci byli odsouzeni a vykonávali trest odnětí svobody 2x, což činí 19,23% z celkového počtu. Varianta odpovědi odsouzených a trest vykonávajících sourozenců 3x a vícekrát v této otázce nebyla označena

vůbec a 8 z celkového počtu dotazovaných respondentů uvedlo, že nemá sourozence, což činí 7,69%. Pomocí této otázky měl být zjišťován fakt, zda nějak souvisí trestná činnost či počet spáchaných trestných činů sourozenci s páchanými trestnými činy seniorů (v současné době ve výkonu trestu odnětí svobody). Na otázku odpověděli všichni 104 respondenti.

Graf 4 Trestná činnost sourozenců a jejich pobyt ve věznici

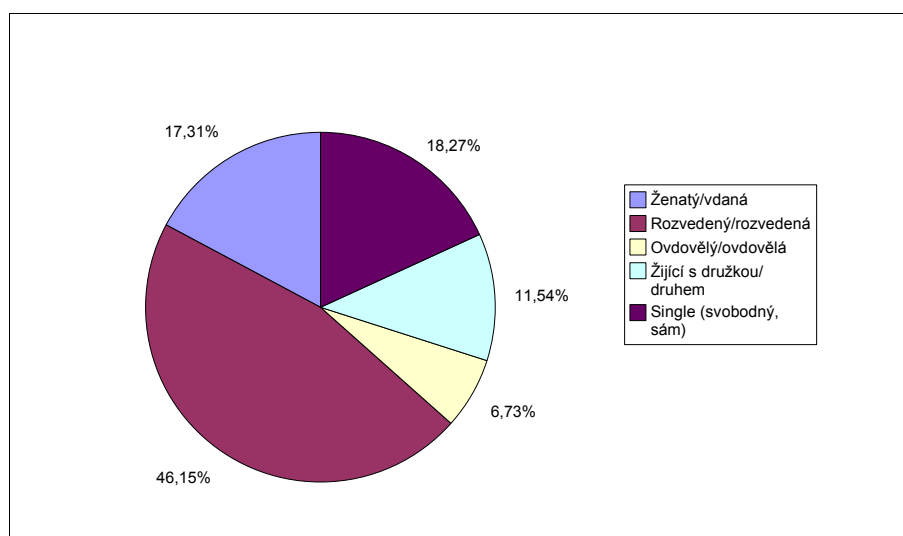
V tabulce 9 jsou zaznamenány výsledky dotazníku týkající se rodinného stavu osoby ve výkonu trestu odnětí svobody. Je zde výběr z pěti možných odpovědí, kdy označit lze pouze jednu.

Tabulka 9 Rodinný stav osob ve výkonu trestu odnětí svobody

Rodinný stav	Počet respondentů	Procentuální vyjádření
Ženatý/vdaná	18	17,31%
Rozvedený/rozvedená	48	46,15%
Ovdovělý/ovdovělá	7	6,73%
Žijící s družkou/ druhem	12	11,54%
Single (svobodný, sám)	19	18,27%
Celkem	104	100%

Z celkového počtu respondentů je 18 ve svazku manželském, což činí 17,31%. Rozvedených je 48 respondentů - 46,15% z celkového počtu respondentů. Ovdovělých je 7 respondentů - 6,73% z celkového počtu, žijících s družkou/druhem 12 - 11,54% z celkového počtu respondentů. Samo žije 19 respondentů - 18,27% z celkového počtu. Účelem této otázky bylo zjistit rodinný stav osob ve výkonu trestu odnětí svobody. Na otázku odpověděli všichni 104 respondenti.

Graf 5 Rodinný stav osob ve výkonu trestu odnětí svobody

V tabulce 10 jsou zaznamenány údaje o počtu dětí osob ve výkonu trestu odnětí svobody. Z pěti možných odpovědí lze označit pouze jednu. Bylo zde počítáno i s variantou, kdy osoba ve výkonu trestu nemá žádné dítě.

Tabulka 10 Počet dětí u osob ve výkonu trestu odnětí svobody

Počet vlastních dětí	Počet respondentů	Procentuální vyjádření
Žádné	29	27,88%
Jedno	7	6,73%
Dvě	38	36,54%
Tři a více	30	28,85%
Celkem	104	100%

Z celkového počtu respondentů 29 nemá děti - 27,88%. Jedno dítě má 7 respondentů - 6,73% z celkového počtu. Dvě děti má 38 respondentů - 36,54% z celkového počtu. Tři a více dětí má 30 respondentů - 28,85% z celkového počtu. Cílem otázky bylo zjistit počet dětí u osob ve výkonu trestu odnětí svobody.

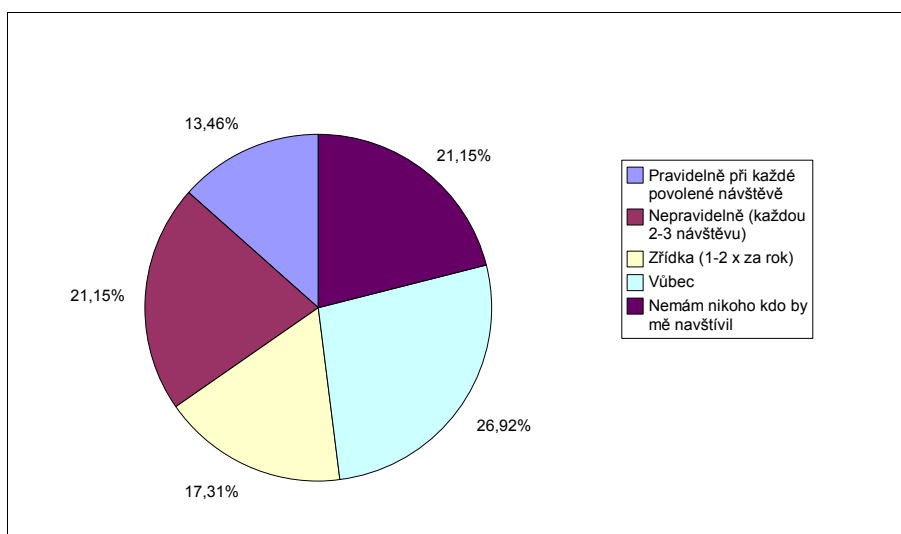
V tabulce 11 jsou zpracovány údaje o četnosti návštěv rodinných příslušníků, či jiných blízkých osob ve vězení. Z nabídnutých pěti odpovědí bylo možno vybrat opět pouze jednu a tuto zvolit jako správnou.

Tabulka 11 Četnost návštěv rodinných příslušníků, či jiných blízkých osob ve vězení

Četnost návštěv	Počet respondentů	Procentuální vyjádření
Pravidelně při každé povolené návštěvě	14	13,46%
Nepravidelně (každou 2-3 návštěvu)	22	21,15%
Zřídka (1-2 x za rok)	18	17,31%
Vůbec	28	26,92%
Nemám nikoho kdo by mě navštívil	22	21,15%
Celkem	104	100%

14 respondentů z celkového počtu navštěvuje rodina či jiná blízká osoba při každé povolené návštěvě, což činí 13,46%. Nepravidelně (každou 2-3 návštěvu) zapsalo do svých odpovědí 22 respondentů, což činí 21,15% z celkového počtu. Zřídka (1-2x za rok) uvedlo 18 respondentů, což činí 17,31% z celkového počtu. Vůbec nenavštěvuje rodina či jiná blízká osoba 28 respondentů - 26,92%. Nemám nikoho kdo by mě navštívil - tuto odpověď uvedlo 22 respondentů z celkového počtu, toto činí 21,15%. Na otázku odpověděli všichni 104 respondenti.

Graf 6 Četnost návštěv rodinných příslušníků, či jiných blízkých osob ve vězení

V tabulce 12 jsou zaznamenány údaje předpokládaného styku osoby po ukončení trestu odnětí svobody se svým dítětem, popřípadě se svými dětmi. Je zde možnost výběru ze šesti odpovědí, označit lze pouze jednu jako správnou.

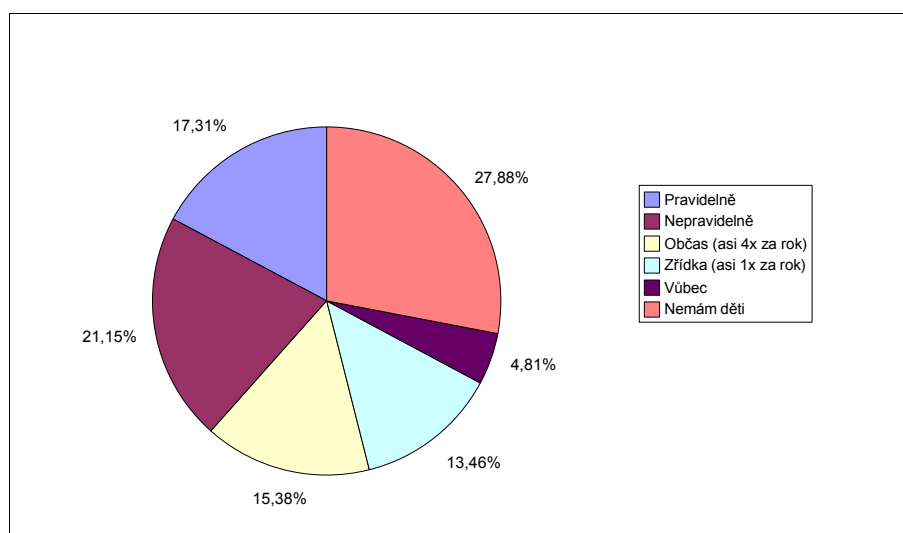
Tabulka 12 Předpokládaný styk osoby po ukončení trestu odnětí svobody se svým dítětem (dětmi)

Četnost návštěv	Počet respondentů	Procentuální vyjádření
Pravidelně	18	17,31%
Nepravidelně	22	21,15%
Občas (asi 4x za rok)	16	15,38%
Zřídka (asi 1x za rok)	14	13,46%
Vůbec	5	4,81%
Nemám děti	29	27,88%
Celkem	104	100%

Pravidelně po ukončení trestu předpokládá, že se se svými dětmi (dítětem) bude stýkat 18 respondentů, což činí 17,31% z celkového počtu. Nepravidelně 22 respondentů - 21,15% z celkového počtu. Občas (asi 4x za rok) 16 respondentů, což je 15,38%. Zřídka (asi 1x za rok)

14 respondentů - 13,46%. Vůbec 5 respondentů, což činí 4,81% a 29 respondentů uvedlo, že nemá děti, což činí 27,88% z celkového počtu. Cílem této otázky bylo zjistit, jestli osoba po vykonání trestu odnětí svobody naváže opětovně styk se svými dětmi. Na otázku odpověděli všichni 104 respondenti.

Graf 7 Předpokládaný styk osoby po ukončení trestu odnětí svobody se svým dítětem (dětmi)

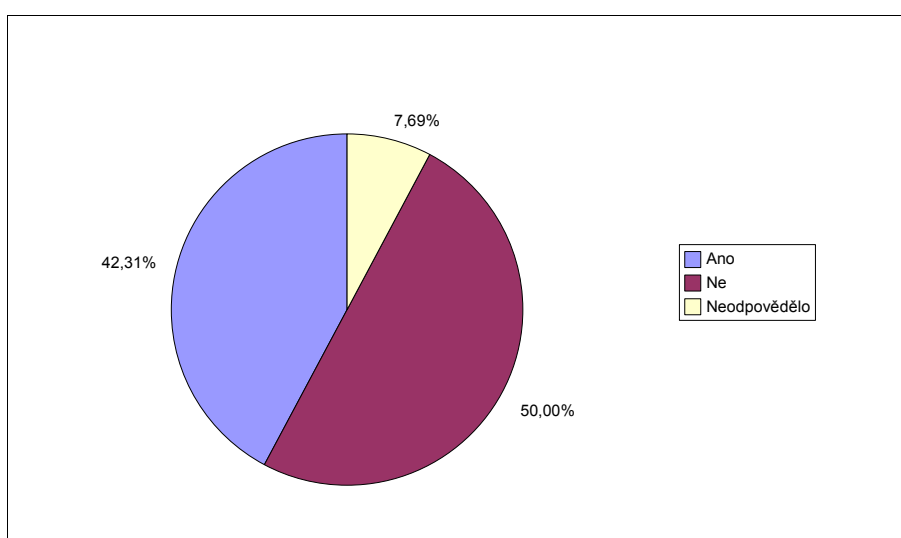
V tabulce 13 jsou zaneseny údaje týkající se rozchodu manželů popřípadě partnerů v době, kdy je jeden z nich ve výkonu trestu odnětí svobody. Možnosti odpovědi jsou dány pouze dvě a to: ano a ne.

Tabulka 13 Rozchod manželů (partnerů) v době kdy je jeden z nich ve výkonu trestu

Rozchod manželů (partnerů)	Počet respondentů	Procentuální vyjádření
Ano	44	42,31%
Ne	52	50,00%
Neodpovědělo	8	7,69%
Celkem	104	100%

Ve 44 případech došlo k rozpadu manželství (partnerství), což činí 42,31% z celkového počtu respondentů. 52 respondentů uvedlo, že k rozpadu manželství (partnerství) nedošlo, což činí 50,00%. Z celkového počtu respondentů 8 využilo možnosti na otázku neodpovídat, což činí 7,69%. Cílem otázky bylo zjistit, zda v době kdy jeden z partnerů vykonává trest odnětí svobody dochází k rozpadu manželství popřípadě partnerství. Na otázku odpovědělo 96 respondentů a 8 využilo svoji možnost neodpovědět.

Graf 8 Rozchod manželů (partnerů) v době kdy je jeden z nich ve výkonu trestu

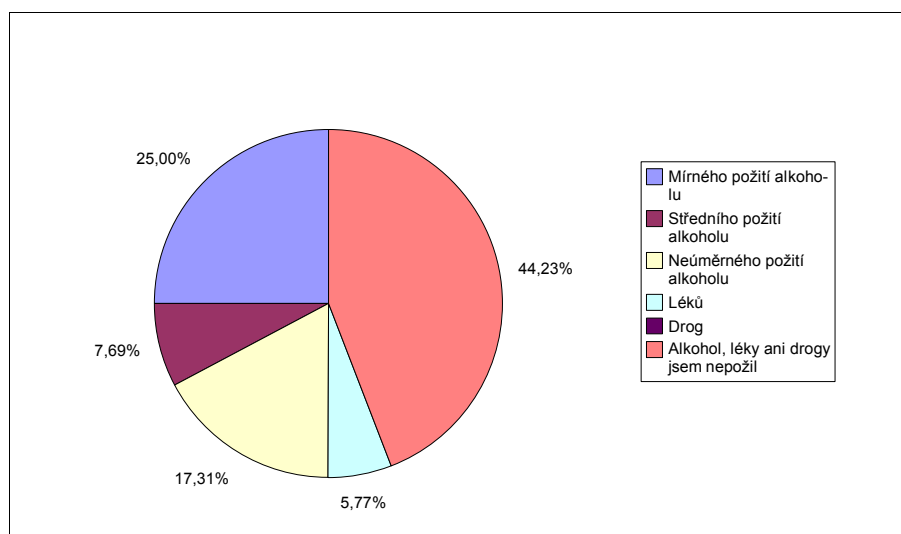
V tabulce 14 jsou zaznačeny údaje, které zjišťují zda k trestné činnosti osob ve výkonu trestu odnětí svobody došlo pod vlivem požití alkoholu, léků nebo drog. V odpovědích je nabídnuto šest možností, kdy lze vybrat pouze jednu jako správnou.

Tabulka 14 Páchání trestné činnosti osob ve VTOS²³ pod vlivem alkoholu, léků nebo drog

Trestné činy spáchané pod vlivem	Počet respondentů	Procentuální vyjádření
Mírného požití alkoholu	26	25,00%
Středního požití alkoholu	8	7,69%
Neúměrného požití alkoholu	18	17,31%
Léků	6	5,77%
Drog	0	0,00%
Alkohol, léky ani drogy jsem nepožil	46	44,23%
Celkem	104	100%

Z dotazovaných respondentů 26 uvedlo, že svoji trestnou činnost spáchalo po mírném požití alkoholu, což činí 25,00% z celkového počtu. Pod vlivem středního požití alkoholu 8 respondentů, což činí 7,69%. Pod vlivem neúměrného požití alkoholu 18 respondentů - 17,31%. Pod vlivem léků 6 respondentů, což činí 5,77% z celkového počtu. Spáchaný trestný čin pod vlivem drog neuvedl žádný z respondentů a 46 odpovědělo, že při spáchání trestného činu nepožilo alkohol, drogy ani léky. Účelem této otázky bylo zjistit zda a do jaké míry ovlivnilo požití alkoholu, léků nebo drog spáchání trestného činu. Na otázku odpověděli všichni 104 respondenti.

Graf 9 Páchání trestné činnosti osob ve VTOS pod vlivem alkoholu, léků nebo drog

23 VTOS -výkon trestu odnětí svobody

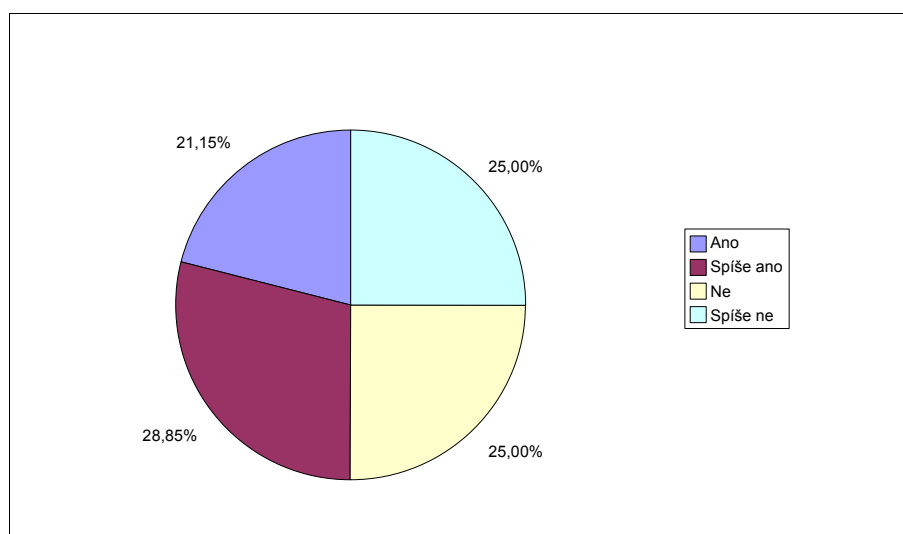
V tabulce 15 jsou zaznamenány údaje týkající se neuspokojivé až kritické finanční situace osoby v době před spácháním trestného činu. Ze čtyř možných odpovědí lze označit pouze jednu jako správnou.

Tabulka 15 Neuspokojivá až kritická finanční situace osoby ve VTOS v době před spácháním trestného činu

Neuspokojivá až kritická finanční situace	Počet respondentů	Procentuální vyjádření
Ano	22	21,15%
Spíše ano	30	28,85%
Ne	26	25,00%
Spíše ne	26	25,00%
Celkem	104	100%

Z celkového počtu respondentů 22 uvedlo, že trestný čin, který spáchali jednoznačně souvisí s jejich neuspokojivou až kritickou finanční situací před výkonem trestu, což činí 21,15%. 30 respondentů uvedlo, že jejich trestná činnost spíše souvisí s neuspokojivou až kritickou finanční situací, což činí 28,85% z celkového počtu. Stejný počet respondentů a to 26 uvedl, že jejich trestná činnost nesouvisí nebo spíše nesouvisí s neuspokojivou až kritickou finanční situací před výkonem trestu, což činí souhlasně v obou případech 25,00% z celkového počtu. Cílem otázky bylo zjistit, zda finanční situace má či nemá vliv na páchaní trestné činnosti. Na otázku odpověděli všichni 104 respondenti.

Graf 10 Neuspokojivá až kritická finanční situace osoby ve VTOS v době před spácháním trestného činu

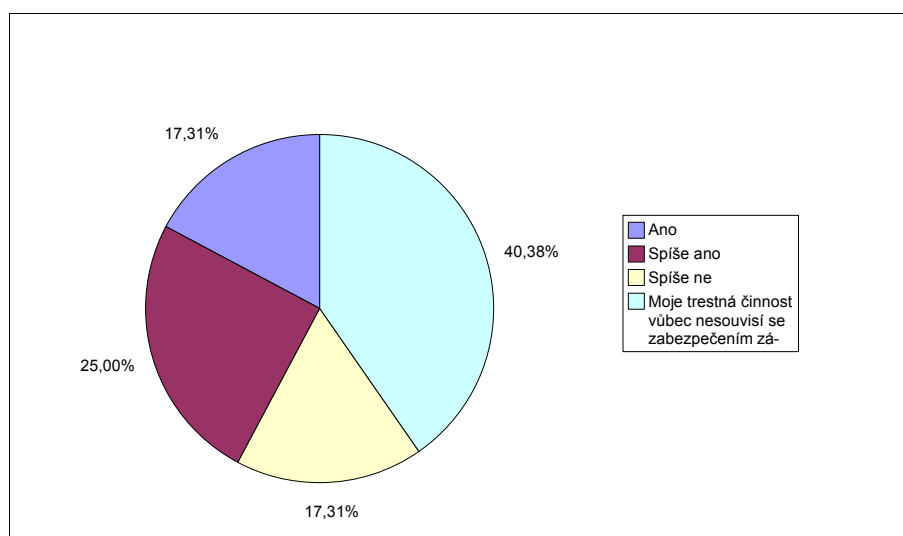
V tabulce 16 jsou zaznamenány údaje týkající se spáchání trestného činu v souvislosti se zabezpečením základních životních potřeb jako jsou jídlo, pití, oděv a obuv. Ze čtyř možných odpovědí lze označit pouze jednu jako správnou.

Tabulka 16 Spáchání trestného činu z důvodu zabezpečení základních životních potřeb

Spáchání trestného činu v souvislosti se zabezpečením základních životních potřeb	Počet respondentů	Procentuální vyjádření
Ano	18	17,31%
Spíše ano	26	25,00%
Spíše ne	18	17,31%
Moje trestná činnost vůbec nesouvisí se zabezpečením základních potřeb	42	40,38%
Celkem	104	100%

Počet respondentů, kteří uvedli, že jejich trestná činnost přímo souvisí se zabezpečením základních životních potřeb je 18, což činí 17,31% z celkového počtu. Spíše ano uvedlo 26 respondentů, což činí 25,00%. Spíše ne uvedlo 18 respondentů - 17,31% z celkového počtu. 42 respondentů uvedlo, že jejich trestná činnost vůbec nesouvisí se zabezpečením základních životních potřeb, což činí 40,38% z celkového počtu respondentů. Cílem otázky bylo zjistit, zda a na kolik souvisí páchaní trestné činnosti se zabezpečením základních životních potřeb. Na otázku odpověděli všichni 104 respondenti.

Graf 11 Spáchání trestného činu z důvodu zabezpečení základních životních potřeb

5.4 Interpretace výsledků

V rámci praktické části bylo hlavním úkolem za pomoci dotazníku zjistit informace týkající se kriminality seniorů, tyto informace zpracovat a na jejich základě vyhodnotit předem stanovené hypotézy.

Hypotéza č. 1 - Více trestných činů v seniorském věku páchají muži

Na základě zpracování údajů z předem připraveného dotazníku vyplněného osobami ve výkonu trestu odnětí svobody (tabulka 2) nelze hypotézu potvrdit či vyvrátit. Hlavním důvodem je malý počet respondentek – žen ve vybraném vzorku. Jednalo by se o neobjektivní hodnocení.

Zpracováním statistických údajů vězeňské služby České republiky platných ke dni 31.12.2009 (tabulka 3) bylo zjištěno, že z celkového počtu odsouzených 19374 je 18367 mužů a 1007 žen. Z počtu 18367 odsouzených mužů je seniorů (věk od 60-ti let výše) 295. Z počtu 1007 odsouzených žen je seniorek (věk od 60-ti let výše) 19. Na základě těchto statistických údajů lze považovat hypotézu jednoznačně za potvrzenou.

Hypotéza č. 2 - Pachatelé trestných činů jsou většinou lidé bez vysokoškolského vzdělání

Na základě zpracování dat z dotazníku (tabulka 4, graf 1) bylo jednoznačně potvrzeno, že trestnou činností páchají většinou senioři bez vysokoškolského vzdělání. Z celkového počtu 104 respondentů odpovídajících na dotazník žádný neuvedl vysokoškolské vzdělání. Je samozřejmostí, že ve věznicích vykonávají trest odnětí svobody i senioři s vysokoškolským vzděláním, jejich počet je ovšem velmi mizivý. Dle mého názoru jsou tato fakta ovlivněna i tím, že v době kdy nyní již senioři studovali jich pouze mizivá část absolvovala vysokoškolské vzdělání. Z výsledků dotazníku je dále patrné, že nejvíce páchají trestnou činností senioři, kteří mají ukončené základní vzdělání a senioři, kteří jsou vyučeni nějakému řemeslu.

Hypotéza č. 3 - K trestné činnosti seniorů dochází více ve městech

Z výsledků dotazníku (tabulka 5, graf 2) je patrné, že necelé $\frac{2}{3}$ seniorů páchajících trestnou činností žijí ve městě a přibližně $\frac{1}{3}$ trestných činů náleží seniorům žijícím na venkově a seniorům bez trvalého bydliště, kdy podstatně převažují senioři žijící na venkově. Na základě těchto údajů by se dalo usuzovat, že hypotézu je možno považovat za potvrzenou. Vzhledem k tomu, že dotazník je vyplňován anonymně, bez udání místa bydliště, nelze spolehlivě zjistit, z kterého kraje nebo oblasti senior páchající trestnou činností pochází. Všeobecně je známo, že při statistickém vyčíslení trestné činnosti existují velké rozdíly v počtu trestných činů na každý kraj či oblast. Některý kraj má nízkou trestnou činnost a jiný naopak vysokou. Údaje z dotazníku mohou být tímto způsobem zkresleny a proto bych v tomto případě hypotézu nepovažovala za potvrzenou ani za vyvrácenou.

Hypotéza č. 4 - Senioři páchající trestnou činností pocházejí z neúplných rodin

Nemálo z nás žije s představou, že děti žijící v neúplné rodině jsou určitým způsobem „náchylnější“ k páchání trestné činnosti. Důvodem může být velká zaneprázdněnost rodiče, který se musí postarat o finanční zabezpečení rodiny a v tom případě mu zbývá méně času na výchovu a péči o děti. Po zpracování odpovědí z dotazníku (tabulka 6) bylo zjištěno, že téměř $\frac{3}{4}$ seniorů ve výkonu trestu odnětí svobody vychovávali v dětství oba rodiče. Pouze zbylá $\frac{1}{4}$ seniorů byla vychovávána jedním z rodičů. Na základě těchto zjištěných údajů považuji hypotézu za jednoznačně vyvrácenou.

Hypotéza č. 5 - Většina seniorů páchajících trestnou činností ve svém civilním životě žije bez partnera

Při vyhodnocování této hypotézy musíme vzít v úvahu, že pod pojmem „bez partnera“ si musíme představit seniory ve výkonu trestu odnětí svobody, kteří žijí single, jsou rozvedeni ale musíme zde zahrnout i seniory, kteří ovdověli. Na základě zpracovaných údajů z dotazníku (tabulka 9, graf 5) bylo zjištěno, že téměř $\frac{3}{4}$ seniorů žijí ve svém civilním životě bez partnera a pouze $\frac{1}{4}$ dotazovaných seniorů žije v manželském svazku či s přítelem nebo přítelkyní. Hypotéza, že senioři žijící v civilním životě bez partnera páchající trestnou činností častěji než senioři s partnerem byla tímto výzkumem zcela potvrzena.

Hypotéza č. 6 - Trestná činnost seniorů souvisí převážně se špatnou finanční situací a snahou o zajištění základních životních potřeb jako jsou jídlo, pití, oděv, obuv

Jako neuspokojivou až kritickou finanční situaci v době před výkonem trestu odnětí svobody uvedla přesně $\frac{1}{2}$ respondentů (tabulka 15, graf 10), kdy byly brány v úvahu jednoznačné odpovědi „ano“ a odpovědi „spíše ano. Jednoznačných odpovědí bylo o něco méně. Druhá polovina respondentů uvedla, že v době před výkonem trestu odnětí svobody nepociťovali neuspokojivou až kritickou finanční situaci nebo „spíše ne“. Počet odpovědí v tomto případě byl totožný.

Jako důvod pro spáchání svého trestného činu zabezpečení základních životních potřeb uvedly 4/10 respondentů (tabulka 16, graf 11). V odpovědi je zahrnuto jednoznačné „ano“ a „spíše ano“. Zbýlých 6/10 respondentů uvedlo, že jejich trestná činnost „spíše nesouvisí“ nebo „vůbec nesouvisí“ se zabezpečením základních životních potřeb. Z těchto 6/10 respondentů výrazně převyšuje počet respondentů uvádějících, že jejich trestná činnost vůbec nesouvisí se zajištěním základních životních potřeb. Na základě zpracování výsledků dotazníku lze považovat za vyvrácenou pouze tu část hypotézy, kde je uvedeno, že trestná činnost souvisí se zajištěním základních životních potřeb. Část týkající se finanční situace před spácháním trestného činu nelze považovat za potvrzenou ani vyvrácenou. Při stanovení hypotézy měla být od sebe oddělena problematika finanční situace a problematika zajištění základních životních potřeb.

Hypotéza č. 7 - Více než $\frac{1}{2}$ trestných činů seniorů je spáchána pod vlivem alkoholu

Na základě zpracovaných dat z dotazníku (tabulka 14, graf 9) bylo zjištěno, že přesně $\frac{1}{2}$ dotazovaných seniorů se dopustila trestného činu, za který byla odsouzena, pod vlivem mírného, středního nebo neúměrného požití alkoholu. Necelá $\frac{1}{2}$ uvedla naopak, že alkohol, léky ani drogy při spáchání trestného činu nepožila. Pod vlivem drog spáchání trestného činu neuvedl žádný z respondentů a trestnou činnost pod vlivem léků uvedl pouze minimální počet respondentů. S přihlédnutím k těmto výsledkům, kdy požití či nepožití alkoholu při spáchání trestného činu je rozděleno přibližně na polovinu je možno hypotézu považovat za vyvrácenou.

Hypotéza č. 8 - 1/3 seniorů ve výkonu trestu odnětí svobody nenavštěvuje vlastní rodina

Dle názoru osob vykonávajících trest odnětí svobody je na samotném výkonu trestu největším problémem jak strávit volný čas. Myslím si, že tento problém v případě seniorů je intenzivnější než u trestané mládeže či dospělých. Pro mládež a dospělé jsou k dispozici různé posilovny, hery s možností sportovního využití nebo hřiště. Samozřejmě jsou tato zařízení volně přístupná i seniorům. Ze svých zkušeností vím, že senioři mohou volit pouze určité druhy sportu odpovídající jejich věku a fyzickým možnostem a tyto možnosti jsou ve vězeňském zařízení značně omezeny. Předpokládám proto, že návštěvy rodiny nebo blízké osoby jsou vítanou změnou v každodenním stereotypním životě. Údaji zaznamenanými v dotazníku (tabulka 11, graf 6) bylo zjištěno, že počet navštěvovaných seniorů a počet seniorů, které nikdo nenavštěvuje je rozdělený přibližně na poloviny. V případě navštěvovaných seniorů jsou brány v úvahu všechny možnosti návštěv a to: pravidelně, nepravidelně a zřídka. V případě seniorů bez návštěv jsou brány v úvahu možnosti: nemám nikoho kdo by mě navštívil a bez návštěv. Na základě výsledků získaných z dotazníku a jejich porovnáním byla hypotéza zcela potvrzena.

Hypotéza č. 9 - Až 1/2 seniorů při výkonu trestu odnětí svobody opustil/a partner/ka, druh/žka, manžel/ka

Výkon trestu odnětí svobody je časem odloučení a také zkouškou pevnosti manželského nebo partnerského vztahu. Není výjimkou, že manželé/manželky či partneři/partnerky toto odloučení nevydrží, opustí osobu vykonávající trest odnětí svobody a najdou si nového partnera/partnerku. Ze všech respondentů uvedla přesně 1/2, že k rozpadu vztahu při pobytu ve vězeňském zařízení nedošlo. Druhá polovina je tvořena převážně respondenty, kteří uvedli, že k rozpadu vztahu došlo a pouze nepatrný počet respondentů využil možnosti na tuto otázku neodpovědět. Domnívám se, že se jedná o respondenty, u kterých došlo k rozpadu vztahu a zatím nejsou s tímto zcela ztotožnění nebo mají pocit křivdy. Jedná se však pouze o mé domněnky. Na základě zpracování výsledků dotazníku (tabulka 13, graf 8) považuji hypotézu za potvrzenou.

ZÁVĚR

Ve své bakalářské práci jsem se zabývala kriminalitou seniorů v České republice. Práce byla rozdělena na dvě části a to: část teoretickou a část praktickou. V části teoretické byly na základě studia literatury, internetových zdrojů, médií a poznatků z praxe vymezeny a popsány základní pojmy týkající se kriminality a výkonu trestu odnětí svobody. Pro seniorský věk jsou charakteristická určitá specifika a proto jsem považovala za důležité vysvětlit pojmy týkající se stárnutí a stáří, nastínit charakteristiku procesu stárnutí a popsat duševní a tělesné změny spojené s procesem stárnutí.

Na část teoretickou navazuje část praktická, kde jsem na základě studia problematiky formulovala určité hypotézy o vězněných seniorech a tyto hypotézy dále zkoumala. Pro potřeby následného zkoumání bylo nutno vytvořit dotazník, tento vyplnit respondenty a vyhodnotit. Pro přehlednost výzkumu byly odpovědi dotazníku zaneseny do tabulek a zobrazeny graficky v koláčovém grafu. Hodnoty v grafech jsou uvedeny v procentech.

Hypotézu č. 1 - **Více trestných činů v seniorském věku páchají muži** - nelze na základě zpracování odpovědí dotazníku potvrdit či vyvrátit z důvodu malého počtu žen-respondentek ve vybraném vzorku, hodnocení by bylo neobjektivní.

Na základě zpracování statistických údajů vězeňské služby České republiky byla hypotéza jednoznačně potvrzena.

Hypotéza č. 2 - **Pachateli trestných činů jsou většinou lidé bez vysokoškolského vzdělání** - byla jednoznačně potvrzena. Z dotazníku je dále patrné, že nejvíce páchají trestnou činností senioři s ukončeným základním vzděláním a senioři vyučení řemeslu.

Hypotézu č. 3 - **K trestné činnosti seniorů dochází více ve městech** - je možno na základě výsledků dotazníku považovat za potvrzenou. Avšak vzhledem k anonymnímu vyplňování dotazníku bez udání místa bydliště nelze spolehlivě zjistit kde senior žije. Je známo, že existují velké rozdíly v četnosti trestné činnosti v každém kraji nebo oblasti. Údaje dotazníku mohou být tímto způsobem zkresleny a proto hypotézu nelze považovat za potvrzenou ani vyvrácenou.

Hypotéza č. 4 - **Senioři páchající trestnou činností pocházejí z neúplných rodin** - byla na základě výsledků dotazníku zcela vyvrácena. Pouze ¼ seniorů páchajících trestnou činností byla v dětství vychovávána jedním z rodičů.

Hypotéza č. 5 - **Většina seniorů páchajících trestnou činností ve svém civilním**

životě žije bez partnera - byla jednoznačně potvrzena. Z dotazníku vyplývá, že téměř $\frac{3}{4}$ seniorů žijí ve svém civilním životě bez partnera.

Hypotéza č. 6 - **Trestná činnost seniorů souvisí převážně se špatnou finanční situací a snahou o zajištění základních životních potřeb jako jsou jídlo, pití, oděv, obuv** – hypotéza nebyla zcela správně formulovaná, došlo zde ke spojení dvou problematik, a to problematiky financí a zajištění základních životních potřeb. Část hypotézy týkající se finanční situace nelze považovat za potvrzenou ani vyvrácenou, část související se zajištěním základních životních potřeb byla jednoznačně vyvrácena.

Hypotézu č. 7 - **Více než $\frac{1}{2}$ trestných činů seniorů je spáchána pod vlivem alkoholu** je možno na základě výsledků považovat za vyvrácenou.

Hypotéza č. 8 - **$\frac{1}{3}$ seniorů ve výkonu trestu odnětí svobody nenavštěvuje vlastní rodina** - počet seniorů, které rodina navštěvuje a počet seniorů, které nikdo nenavštěvuje je rozdělený přibližně na poloviny. Na základě těchto výsledků byla hypotéza zcela potvrzena.

Hypotéza č. 9 - **Až $\frac{1}{2}$ seniorů při výkonu trestu odnětí svobody opustil/a partner/ka, druh/žka, manžel/ka** – vyhodnocením údajů z dotazníku byla hypotéza potvrzena, ze všech respondentů uvedla přesně $\frac{1}{2}$, že k rozpadu vztahu nedošlo. Druhá polovina je tvořena respondenty, kteří uvedli, že k rozpadu vztahu došlo a pouze nepatrný počet respondentů využil své možnosti neodpovědět.

Při vyhodnocování hypotéz jich bylo pět potvrzeno, dvě vyvráceny a dvě nelze považovat za potvrzené ani vyvrácené. Vyvrácení hypotézy č. 4 - Senioři páchající trestnou činnost pocházejí z neúplných rodin - bylo pro mě jako laika velice překvapivé. Byla jsem zcela přesvědčena, že je tomu naopak.

Účelem práce není sloužit odborné veřejnosti, práce byla vypracovaná z důvodu studia a mého zájmu o problematiku.

RESUMÉ

Bakalářská práce je tvořena pěti kapitolami, které čtenáře seznamují s kriminalitou seniorů v České republice. Kapitola 1 – 4 jsou kapitoly teoretické a kapitola 5 je věnována výzkumu.

Kapitola první popisuje a vymezuje základní pojmy týkající se seniorů a to: stárnutí a stáří.

Kapitola druhá je věnována charakteristice procesu stárnutí a popisu změn spojených se stárnutím. Jsou zde popsány tělesné a psychické projevy stáří.

Kapitola třetí vymezuje pojem trestný čin a kriminalita. Dále nás seznamuje s nejčastějšími formami kriminality seniorů a nabízí porovnání vězněných osob v České republice s jinými státy.

Kapitola čtvrtá popisuje výkon trestu odnětí svobody, typy vězeňských zařízení v České republice, zdravotní péči a některá pravidla platící ve věznicích.

Kapitola pátá je kapitolou praktickou v jejímž rámci jsou zkoumány hypotézy o vězněných seniorech. Pro výzkum hypotéz byl vytvořen dotazník, tento vyplněn respondenty, zpracován a vyhodnocen.

ANOTACE

Tato bakalářská práce se zabývá kriminalitou seniorů v České republice. Cílem práce je zjistit a ukázat, proč lidé v takto zralém věku páchají trestnou činnost a zda tato trestná činnost souvisí se vzděláním, povoláním, finanční situací, rodinnými poměry nebo místem bydliště.

Práce obsahuje teoretický rozbor problému, na který navazuje empirická část, jejíž součástí je dotazník. Dále jsou v rámci empirické části zkoumány hypotézy týkající se kriminality seniorů.

Klíčová slova: stárnutí, stáří, trestný čin, kriminalita, kriminologie, trest odnětí svobody

ANNOTATION

This thesis deals with the crime of seniors in the Czech Republic. The aim is to find and show why people in such a mature age commit crimes, and whether the crime is related to education, occupation, financial situation, family situation or place of residence.

Work includes theoretical analysis of the problem, which continues with the empirical part including the questionnaire. Part of the empirical part are hypotheses related to the crime of seniors.

Keywords: ageing, old age, offence, crime, criminology, imprisonment

Seznam literatury

Zákony

1. Zákon č. 40/2009 Sb., Trestní zákoník

Knižní publikace

2. BLATNÍKOVÁ, Š. *Predikace vývoje pachatele*, Praha : Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2008, 216 s. ISBN 978-80-7338-075-5.
3. BLATNÍKOVÁ, Š. *Ženy jako pachatelky závažné trestné činnosti*, Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2007, 115 s. ISBN 978-80-7338-063-2.
4. DISMAN, M. *Jak se vyrábí sociologická znalost*, 3. vyd. Praha: Karolinum, 2009, 374 s. ISBN 978-80-246-0139-7.
5. HARTL, P. *Psychologický slovník*, 1. vyd. Praha: Budka, 1993, 297 s. ISBN 80-901549-0-5.
6. HOCMAN, G. *Stárnutí*. 1. vyd. Praha: Avicenum, 1985, 107 s.
7. HRUZA, Z. *Věda o stárnutí*, 1. vyd. Praha: Academia, 1966, 122 s.
8. KALVACH, Z. *Geriatric a gerontologie*, Praha: Grada, 2004, 861 s. ISBN 80-247-0548-6.
9. KALVACH, Z. *Úvod do gerontologie a geriatric – 1. díl, (gerontologie obecná a aplikovaná)*, Praha: Karolinum, 1997, 193s. ISBN 80-7184-366-0.
10. KERN, H. *Přehled psychologie*, 2. vyd. Praha: Portál, 2000, 290 s. ISBN 80-7178-426-5.

11. KÜMPEL, Q. *Duševní změny v období stárnutí a stáří*, Ostrava: KÚNZ – oddělení zdravotní výchovy SM a JM kraje, 1971, 14 s.
12. KÜMPEL, Q. MOCEK, M. *Duševní změny a poruchy ve stáří*, KÚNZ – oddělení zdravotnické výchovy Severomoravského kraje, 1971, 29 s.
13. NOVOTNÝ, O. *O trestu a vězeňství, (Studie o funkcích trestu v soudobé naší společnosti)*, 1. vyd. Praha: Academia, 1967, 250 s.
14. NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J. *Základy kriminologie*, dotisk, Praha: Karolinum, 1996, 137 s. ISBN 80-7066-821-0.
15. RABUŠIC, L. *Česká společnost stárne*, 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1995, 192 s. ISBN 80-210-1155-6.
16. ŠVANCARA, J. *Psychologie stárnutí a stáří*, 2. vyd. Praha: SPN, 1983, 111 s.
17. ZAPLETAL, J. *Kriminologie. Díl 1, Obecná část*, 3. vyd. Praha: Policejní akademie České republiky, 2001, 128 s. ISBN 80-85981-87-4.

Internetové zdroje

18. Institut pro kriminologii a sociální prevenci [15.03.2010]. Přístup z <http://www.ok.cz/iksp/kriminologie.html>
19. International Centre for Prison Studies [29.01.2010]. Přístup z <http://www.kcl.ac.uk/schools/law/research/icps>
20. Trestní právo pro laiky [15.02.2010]. Přístup z <http://www.trestni-rizeni.com/dokumenty/typy-veznic>
21. Pravidla přijímání korespondence [07.01.2010]. Přístup z <http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/vykon-vezentstvi-16/pravidla-prijimani-korespondence>

- 22.** Pravidla přijímání balíků [07.01.2010]. Přístup z <http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/vykon-vezenstvi-16/jake-jsou-podminky-zasilani-balicku>
- 23.** Pravidla telefonního styku odsouzených [07.01.2010]. Přístup z <http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/vykon-vezenstvi-16/jake-jsou-moznosti-veznenych-telefonovat>.
- 24.** Pravidla přijímání návštěv [07.01.2010]. Přístup z <http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/vykon-vezenstvi-16/jake-jsou-podminky-navstevy>
- 25.** Zdravotní péče poskytovaná osobám ve výkonu vazby nebo trestu odnětí svobody [07.01.2010]. Přístup z <http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/vykon-vezenstvi-16/zdravotni-pece-poskytovana-osobam-ve-vykonu-vazby-nebo-trestu-odneti-svobody>
- 26.** Statistická ročenka Vězeňské služby 2009 [29.01.2010]. Přístup z <http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/statistiky-a-udaje-103/statisticke-rocenky>

Seznam příloh

1. Dotazník pro respondenty

Vážení paní, vážený pane, žádám Vás o vyplnění tohoto dotazníku, jehož cílem je pomoci studentu vysokoškolského studia s vypracováním závěrečné bakalářské práce. Náplní dotazníku je soubor otázek týkajících se trestné činnosti seniorů, které mají být nápomocny pochopit příčiny a důvody páchaní trestné činnosti.

Dotazník je zcela anonymní, neobsahuje Vaše jméno, ani žádné jiné informace, které by Vás mohly individuálně identifikovat. Chtěla bych Vás ubezpečit, že Vaše odpovědi jsou považovány za důvěrné a po jejich zpracování budou odpovídajícím způsobem znehodnoceny. Narazíte-li v dotazníku na otázku, na kterou z nějakého důvodu nechcete odpovídat, nechejte ji nezodpovězenou.

Svoji odpověď označte křížkem „X“. V případě, že budete chtít odpověď změnit, křížek „X“ dejte do kolečka a správnou odpověď označte opět křížkem „X“. Pokuste se o vyplnění dotazníku v časovém limitu 15 minut.

Nejprve prosím o vyplnění několika osobních otázek.

1. Pohlaví a věk:

- muž
- žena uved'te svůj věk

2. Jaké máte nejvyšší ukončené vzdělání ?

- neukončené základní vzdělání
- základní škola
- vyučen (řemeslo)
- střední škola
- vysoká škola

3. Kde je Vaše úřední trvalé bydliště ?

- město
- vesnice
- nemám trvalé bydliště

4. Vychovávali Vás v dětství oba rodiče ?

- ano
- ne
- byl jsem vychováván mimo rodinu

5. Kolik máte/měl/a jste sourozenců ?

- žádného
- jednoho
- dva
- tři
- čtyři a více

6. Byl někdo z Vašich sourozenců odsouzen za trestnou činnost a pobýval ve věznici ?

- ne
- ano 1 x
- ano 2 x
- ano 3 x a vícekrát
- nemám sourozence

7. Váš rodinný stav :

- ženatý/vdaná
- rozvedený/rozvedená
- ovdovělý/ovdovělá
- žijící s druhem/ družkou
- single (svobodný, sám)

Ještě Vás žádám o trpělivost při odpovídání další poloviny otázek. Pro úspěšnost této studie je důležité aby jste odpovídal/a upřímně a uvážlivě. Znovu Vás ubezpečuji o tom, že tento **dotazník je zcela anonymní** a po zpracování výsledků bude znehodnocen.

8. Kolik máte vlastních dětí ?

- žádné
- jedno
- dvě
- tři a více

9. **Moje rodina** (žena/muž, druh/družka nebo děti) mě navštěvují:

- pravidelně při každé povolené návštěvě
- nepravidelně (každou 2-3 návštěvu)
- zřídka (1-2 x za rok)
- vůbec
- nemám nikoho kdo by mě navštívil

10. **Předpokládám**, že po výkonu trestu se budu se svým dítětem/děťmi stýkat:

- pravidelně
- nepravidelně
- občas (asi 4 x za rok)
- zřídka (asi 1 x za rok)
- vůbec
- nemám děti

11. **Výkon** trestu odnětí svobody je časem odloučení, někdy se stane, že se partneři/manželé rozejdou. Stalo se Vám osobně něco podobného?

- ano
- ne

12. **Trestné činnosti**, za kterou jsem byl/a odsouzen/a, jsem se dopustil/a pod vlivem:

- mírného požití alkoholu
- středního požití alkoholu
- neúměrného požití alkoholu
- léků
- drog
- alkohol, léky ani drogy jsem nepožil

13. **Máte pocit, že Vaše finanční situace před výkonem trestu byla neuspokojivá až kritická?**

- ano
- spíše ano
- ne
- spíše ne

14. Řekl by jste, že trestný čin, za který jste byl odsouzen, souvisel se zabezpečením základních životních potřeb jako jsou jídlo, pití, oděv a obuv?

- ano
- spíše ano
- ne spíše ne
- moje trestná činnost vůbec nesouvisí se zabezpečením základních potřeb

**DĚKUJI VÁM ZA VÁŠ ČAS VĚNOVANÝ VYPLŇOVÁNÍ
DOTAZNÍKU.**